

2021 Kırgızistan Anayasasıyla Erkler Dengesinde Yön Değişimi: Yasama-Yürütme İlişkilerinin Dönüşümü

The 2021 Kyrgyz Constitution and the Shift in the Balance of Powers: A Transformation of Legislative-Executive Relations

Salih İSKENDER^{1*}

^{1*} Dr., Bağımsız Araştırmacı,
Ankara, Türkiye.

*Sorumlu yazar/
Corresponding author:
dr.salihiskender@gmail.com

Başvuru/Submitted: 06.10.2025
Kabul/Accepted: 04.11.2025

Atıf/Cite as:
İskender, S. (2025). 2021 Kırgızistan anayasasıyla erkler dengesinde yön değişimi: yasama-yürütme ilişkilerinin dönüşümü, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2), 445-463.

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Kırgızistan'da 2021 Anayasası ile şekillenen başkanlık sistemini incelemek ve bu sistemde yasama ile yürütme organları arasındaki ilişkileri anayasal çerçevede değerlendirmektir. Çalışma, sistem değişikliğinin kuvvetler ayrılığı ilkesine etkisini analiz etmeyi ve yürütmenin güç yoğunlaşması bakımından nasıl yapılandığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, anayasal sistemin genel yapısı ve dizayn edilen hükümet sisteminin işleyişine dair bütüncül bir değerlendirme sunulması amaçlanmaktadır.

Yöntem: İlgili çalışmada, betimsel analiz yöntemi kullanılmış olup, Kırgızistan'ın 2021 Anayasası çerçevesinde hükümet sistemi yasama-yürütme ilişkileri bağlamında incelenmiştir. Anayasal düzenlemeler, ilgili yasal metinler ve akademik literatür taranarak normatif ve kurumsal analiz yapılmıştır.

Bulgular: Araştırma kapsamında yapılan anayasal ve yasal incelemeler sonucunda, Kırgızistan'ın 2021 Anayasası ile parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş yaptığı, bu geçişin yürütme organına geniş yetkiler sağladığı belirlenmiştir. Yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkiler anayasal metinlerde açıkça tanımlanmakla birlikte, pratikte yürütmenin yasama üzerinde daha belirleyici bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin teorik olarak korunmasına rağmen, yürütmenin güç yoğunlaşması sistemin işleyişinde belirleyici rol oynamaktadır. Ayrıca, sistem değişikliğiyle birlikte yönetim yapısında merkeziyetçilik artmış ve karar alma süreçlerinde etkinlik sağlanmıştır. Bu durum, Kırgızistan'ın siyasi yapısında istikrar arayışı ve kurumsal dengeyi sağlama çabaları bağlamında önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç: Kırgızistan, 2021 Anayasası ile birlikte parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçerek hükümet yapısında köklü bir değişikliğe gitmiştir. Bu sistem değişikliği, yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamış ve yürütme organına daha güçlü yetkiler tanımıştır. Çalışmada yapılan değerlendirmelere göre, kuvvetler ayrılığı ilkesinin teorik düzeyde korunduğu, ancak pratikte yürütmenin belirleyici bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, Kırgızistan'ın anayasal değişiminin, siyasi istikrar ile kurumsal denge arasında hassas bir denge arayışı içinde şekillendiği söylenebilir.

Özgünlük: Bu çalışma, Kırgızistan'ın 2021 Anayasası kapsamında başkanlık sistemine dönüş sürecini ve yasama-yürütme ilişkilerini kapsamlı biçimde ele alan az sayıdaki akademik çalışmadan biridir. Literatürde genellikle genel anayasal değişikliklere odaklanılırken, bu makale özellikle yasama ile yürütme arasındaki etkileşimleri anayasal metinler ve kurumsal yapılar bağlamında detaylı olarak analiz etmektedir. Böylece, Kırgızistan'ın siyasi sistemindeki dinamiklerin kavranmasına yeni bir bakış açısı kazandırması bakımından özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, 2021 Anayasası, hükümet sistemi, yasama-yürütme ilişkisi.

Abstract

Aim: The aim of this study is to examine the presidential system shaped by the 2021 Constitution of Kyrgyzstan and to evaluate the relationship between the legislative and executive branches within the constitutional framework. The study seeks to analyze the impact of the systemic change on the principle of separation of powers and to reveal how the concentration of power in the executive branch is structured. In this context, the study aims to provide a comprehensive assessment of the general structure of the constitutional system and the functioning of the newly designed government system.

Method: The study employs a descriptive analysis method to examine Kyrgyzstan's government system within the framework of the 2021 Constitution, focusing on the relationship between the legislative and executive branches. Normative and institutional analyses were conducted through a comprehensive review of constitutional provisions, relevant legal texts, and academic literature.

Results: Kyrgyzstan has undergone a profound transformation in its governmental structure by transitioning from a parliamentary system to a presidential system with the adoption of the 2021 Constitution. This systemic change has redefined the relationship between the legislative and executive branches, granting stronger powers to the executive. The evaluations conducted in this study indicate that, although the principle of separation of powers is preserved in theory, in practice the executive holds a dominant position. Within this framework, it can be argued that Kyrgyzstan's constitutional transformation reflects a delicate balancing act between political stability and institutional equilibrium.

Conclusion: The constitutional and legal analysis conducted in this study reveals that Kyrgyzstan transitioned from a parliamentary to a presidential system with the adoption of the 2021 Constitution, which granted extensive powers to the executive branch. Although the relationship between the legislative and executive branches is clearly defined in the constitutional texts, in practice, the executive holds a more dominant influence over the legislature. While the principle of separation of powers is theoretically preserved, the concentration of power in the executive plays a decisive role in the functioning of the system. Furthermore, the systemic change has led to increased centralization in governance and enhanced efficiency in decision-making processes. This development is considered a significant step in Kyrgyzstan's pursuit of political stability and institutional balance.

Originality: This study is one of the few academic works that comprehensively address Kyrgyzstan's transition to a presidential system under the 2021 Constitution and the legislative-executive relations. While the existing literature generally focuses on broad constitutional changes, this article specifically analyzes the interactions between the legislature and the executive in detail within the context of constitutional texts and institutional structures. Thus, it offers an original contribution by providing a new perspective for understanding the dynamics of Kyrgyzstan's political system.

Key Words: Kyrgyzstan, 2021 Constitution, system of government, legislative - executive relations.

Giriş

Kırgızistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) komünist rejiminden ayrılan, demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, hukuk devleti düşünceleri çerçevesinde modern bir ülke olma yoluna girişen bir devlettir. 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden ve günümüzde cumhuriyet ile yönetilen Kırgızistan, eski anayasal ve yasal düzenlemelerinden vazgeçerek, günümüz çağına uygun bir anayasal ve yasal düzenlemeler oluşturma çabasındadır. Kırgızistan'ın günümüzde yürürlükte olan anayasası, ülke yapısını bağımsız, egemen, üniter, demokratik, hukuk, laik ve sosyal bir devlet olduğunu hüküm altına almış ve çok açık bir şekilde kuvvetler ayrılığı ilkesinin devletin en temel ilkelerden biri olduğunu düzenlemiştir. Anayasa, devlet erkinin yasama, yürütme ve yargı organları tarafından kullanılacağını belirterek, bu organların koordineli işleyiş ve etkileşim prensipleri çerçevesinde görev ve yetkilerini kullanması gerektiğini ifade etmiştir.

Bağımsızlık öncesinde Kırgızistan'da 1978 Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti anayasası yürürlükte olmuştur. Bu anayasaya göre ülke, Sovyetler tarafından komünist rejimin ilkelerine göre yönetilmiştir. 1991'de bağımsızlığını kazanan Kırgızistan, yeni bir anayasa yapma girişiminde bulunmuş ve 5 Mayıs 1993'te bağımsız Kırgızistan'ın ilk anayasası kabul edilmiştir. Bu anayasaya göre ülke, "başkanlık" sistemini kabul etmiş ve 2010'da yeni anayasa kabul edilinceye kadar bu sistem ile yönetilmiştir. Ancak, hemen belirtelim ki özellikle 2000-2010 yılları arasında yeni bir anayasa kabul edilinceye kadar yapılan anayasa değişiklikleri, ülkenin yarı-başkanlık sistemine kaydığı yönünde tartışmaları beraberinde getirmiştir. 2010 yılında ülkede yaşanan devrim neticesinde 27 Haziran 2010 tarihinde yeni bir anayasa kabul edilmiştir. Kabul edilen 2010 Anayasası ülkenin hükümet sistemini kökten değiştirerek "parlamentar" sisteme göre dizayn edilmiştir. Kırgızistan'da parlamentar hükümet sistemi, 2021 yılında yeni anayasa kabul edilinceye kadar pek çok eleştirilere rağmen uygulamasını bulmuştur.

Günümüzde Kırgızistan'da yürürlükte olan anayasa 11 Nisan 2021 tarihinde halk oylaması sonucu kabul edilmiş ve 5 Mayıs 2021'de yürürlüğe girmiştir. Bu anayasaya göre, ülkenin hükümet sistemi "başkanlık" sistemi prensipleri çerçevesinde şekillenmiştir. Kabul edilen bu anayasa, bağımsız Kırgızistan'ın ilk anayasası olan 1993 Anayasasının getirdiğı özelliklere benzerlik göstermekle birlikte, söz konusu düzenleme ile ülkede yeniden başkanlık sistemi getirilmiştir. İlgili çalışmada Kırgızistan'ın günümüzde yürürlükte olan 2021 Anayasasına göre kabul edilen hükümet sistemi, yasama-yürütme ilişkileri kapsamında incelenmiştir. Bu inceleme, yeni anayasal düzenlemelerin ülkenin siyasi yapısına ve güçler ayrılığı ilkesine etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Hükümet Sistemleri ve Yasama-Yürütme İlişkisi

Yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütününe hükümet sistemleri denilmektedir (İskender, 2023, s. 41). Devletlerin bu temel organları anayasalarında düzenlenerek, her birinin görev ve yetki alanları açıkça belirtilmektedir. Zira yasama, yürütme ve yargının anayasada belirtilen bu görev ve yetki alanları bir ülkenin hükümet sisteminin tanımlanmasında en belirgin rolü oynamaktadır. Hükümet sistemleri tanımı üzerine herkes tarafından kabul edilen tek bir tanım bulunmamaktadır. Genel olarak hükümet sistemleri, “örgütlenmiş bir devlet içerisindeki kuvvetlerin kurulması, işlemesi ve birbirleriyle olan ilişkisini kendine özgü ifadelerle açıklayan kurumlar ve kurallar dizgesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Gökçe, 2019, s. 147). Başka bir tanıma göre ise, “devletin kanun yapma, yönetme ve yargılama fonksiyonunu yerine getiren temel organların kuruluşu, işleyişi ve karşılıklı ilişkilerine” hükümet sistemleri denilmektedir (Karatepe, 2018, s. 114). Tanımlamalardan anlaşılacağı üzere, hükümet sistemleri, devletin temel kurumları olan yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirleriyle olan ilişkilerini ifade etmektedir. Bir ülkenin hükümet sistemi isimlendirilirken özellikle yasama ve yürütme organlarının arasındaki ilişki dikkate alınmaktadır. Yargı organı ise, bu ilişkinin dışında tutulmakta ve yasama ile yürütmeden ayrı olması gerektiği genel kabul edilmektedir. Çünkü yargının mahiyeti gereği doğru karar verebilmesi için diğer organlardan bağımsız ve tarafsız olması gerekmektedir (İskender, 2023, s. 7).

Demokratik hükümet sistemlerinin temel dayanaklarından biri, kuvvetler ayrılığı teorisidir. Bu teori, devlet yetkisinin farklı erkler arasında paylaştırılarak, bu erklerin birbirlerini denetlemesi ve dengelemesi anlayışına dayanmaktadır. Bu bağlamda teorinin temel amacı, devletin tüm yetkilerinin tek bir merkezde toplanmasını engellemektir. Dolayısı ile yasama, yürütme ve yargı organları arasında görev ve yetki ayrımına gidilmesi öngörülür. Kuvvetler ayrılığı, günümüzde anayasal demokrasilerin vazgeçilmez ilkelerinden biri haline gelmiştir. Devlet gücünün dağılması sayesinde birey hak ve özgürlüklerinin korunması hedeflenirken, yetkinin tek elde toplanmasıyla ortaya çıkabilecek sakıncalar da önlenmiş olmaktadır. Kuvvetler ayrılığı teorisi, kendi içinde “sert ayrım” ve “yumuşak ayrım” olmak üzere iki farklı model altında incelenmektedir. Kuvvetler arasında keskin sınırlarla çizilmiş iş bölümünün ve bağımsızlığın benimsendiği sistem literatürde “başkanlık sistemi” olarak tanımlanırken; kuvvetler arasında daha fazla iş birliği, karşılıklı bağımlılık ve denetimin söz konusu olduğu sistem ise “parlamentar sistem” olarak tanımlanmaktadır. Daha sonraki süreçte ortaya çıkan ve bu iki sistemin özelliklerini bir araya getiren bir model de gelişmiştir. Bu model, hem başkanlık hem de parlamentar sistemin özelliklerini bir arada taşıdığı için, “yarı-başkanlık sistemi” olarak adlandırılmaktadır (İskender, 2023, s. 21-22). İlgili sistem, karma özelliklere sahip olması dolayısıyla farklı siyasal ve kurumsal dengelere sahip rejimlerde esnek bir uygulama alanı bulabilmektedir.

Yukarıda ifade edilen ve kuvvetler ayrılığı teorisine dayanan üç demokratik hükümet sisteminin yanı sıra, kuvvetler birliğine dayanan sistemler de bulunmaktadır. Bu kapsamda, yasama ve yürütme organlarının seçilmemiş kişi ya da kurulda birleşmesi halinde “mutlak monarşi” veya “diktatörlükten” söz edilebilirken, her iki organın demokratik yollarla halk tarafından seçilmiş bir mecliste toplanması durumunda da “meclis hükümeti sistemi” söz konusu olmaktadır (Özbudun, 2008, s. 343).

Bu açıklamalardan hareketle hükümet sistemini, yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin oluşum biçimleri ile bu kuvvetler arasındaki anayasal ilişkileri ve devlet yetkisinin bu kuvvetler arasında nasıl dağıtıldığı ve düzenlendiğini belirleyen, kendine özgü ifadelerle açıklayan kurallar bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Bu açıdan hükümet sistemleri, demokratik ya da demokratik olmayan yönetim sistemlerine sahip devletlerin görünümünü bir bütün olarak ifade eden kurallar ve kurumların bütünüdür. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, bu sistemlerin her ülke için geçerli ve tek tip bir model sunmadığıdır. Aksine bu sistemler, ülkelerin tarihsel arka planları, toplumsal yapıları, kültürel özellikleri ile siyasal ve ekonomik dinamikleri doğrultusunda şekillenmekte ve farklı uygulama biçimleriyle karşımıza çıkabilmektedir. Hükümet sistemlerinin tek tip düzlemde sınıflandırılması mümkün olmakla birlikte, pratikte pek çok ülkenin bu klasik uygulama biçimleriyle ideal modellere tam olarak uymayan kendilerine özgün özellikleriyle geliştirilen yapılar görülmektedir.

Kırgızistan’ın Kısa Siyasi Tarihi ve Demokratikleşme Süreci

Kırgızistan, tarihsel olarak göçebe halkların yaşadığı bir bölgedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) öncesi dönemde Kırgızlar, kendi özerk yönetimlerini sürdüren bir halk olmuştur. XIX. yüzyılın sonlarına doğru ise Rusların bölgeyi ele geçirmeleriyle Çarlık Rusya’nın egemenliği altına girmişlerdir. 1917’de yaşanan Ekim Devrimi’nin ardından, Sovyetler Birliği’nin kurulmasıyla Kırgızistan, Birliğin, Türkistan’daki cumhuriyetlerinden biri olmuştur. SSCB, özellikle 1920’lerin sonunda ve 1930’ların başında ülkeye kolektivizasyonu zorunlu hale getirerek, çiftlikleri birleştirdi, büyük toprak sahipliği yasaklandı ve bölgedeki köylüler kolektif tarım sistemine dâhil edildi. Bu süreç, halk arasında büyük bir direnişe yol açsa da Sovyetler, bu dirençleri önemli ölçüde bastırdı (Omurbekova, 2023, s. 37-38). 1936’ya gelindiğinde Kırgızistan, baskılar sonucu SSCB’nin tüm hatlarıyla bir parçası halinde Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak Sovyetler Birliğinde yerini aldı (Kılıçaslan, 2024, s. 460). Bu dönemde, ülkenin sanayileşmesi,

altyapının gelişimi ve eğitimin yaygınlaşması sağlanarak, Sovyetler'in baskıcı yönetim anlayışı, halk üzerinde önemli bir etkiyi de beraberinde getirmiş oldu. Bu düzen 1991'de SSCB'nin dağılmasına kadar devam etti.

SSCB'nin dağılması ile birlikte, 31 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan, Sovyetler Birliği'nden ayrılan diğer ülkeler gibi, yeni yönetim yapılanmasına girişmiş ve anayasal ve yasal düzenlemelerini yeniden oluşturmaya başlamıştır (Çoruk ve Kemaloğlu, 2023, s. 72). Bağımsız Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak seçilen kişi Askar Akayev olmuştur. Akayev dönemi ülkenin en önemli makamı cumhurbaşkanlığı olmuştur. Çünkü cumhurbaşkanı, ülkenin yasama, yürütme ve yargı organlarının üstünde yer almış, devletin başı olarak, organlar arasında dengeyi koruyan ve arabuluculuğu sağlayan bir makam olarak görülmüştür. 1993 Kırgızistan Anayasasına göre de cumhurbaşkanı devletin başı olarak geniş yetkilere sahip olmuş ve özellikle siyasi kararları verme konusunda diğer organları büyük oranda etkileyebilmiştir (Ashirov, 2017, s. 81). Zaman içerisinde Akayev'in, siyasi ve ekonomik reformları yetersiz kalınca, halkın hoşnutsuzluğu artmış ve sert eleştirilere mazur kalmıştır. Yapılan eleştiriler, özellikle seçimlerde yapılan usulsüzlük, yönetimin otoriterleşmesi ve Akayev ailesinin siyaset ve ekonomi üzerindeki etkisini arttırması söylemi çerçevesinde olmuştur. Tarihler 22 Mart 2005'i gösterdiğinde uzun süredir dile getirilen hoşnutsuzluk ülke genelinde halk protestoların başlamasına yol açmış ve 24 Mart 2005 tarihinde cumhurbaşkanlığı sarayı protestocular tarafından basılarak işgal edilmiştir (Asanbekova, Osmonova, Abdyl daev, Begaliev, Ashimov, Nurmamatkyzy, Narbaev, Karimov ve Abdullaeva, 2021, s. 267-268). Cumhurbaşkanı Akayev ülkeyi terk etmek zorunda kalarak, Rusya'dan sığınma talebinde bulunmuş ve daha fazla baskılara dayanamayıp, kısa süre içinde istifasını sunmuştur. İstifa sonrasında, önce geçici olarak daha sonra ise, seçimlerde galip gelerek cumhurbaşkanlığı koltuğuna Kurmanbek Bakiyev geçmiştir. "Lale Devrimi" olarak adlandırılan bu olay, SSCB'nin çökmesinin ardından Türkistan coğrafyasında yaşanan ilk büyük halk isyanı olarak tarihte yer edinmiştir.

24 Mart 2005'te yaşanan devrim sonrasında iktidarı ele geçiren isim, yukarıda belirtildiği gibi, Kurmanbek Bakiyev olmuştur. Bakiyev, diğer Türkistan Devletleri devlet başkanlarına kıyasla uzun süre görevde kalamamıştır. Yolsuzluk, otoriter eğilim, ekonomik sıkıntılar gibi eleştirilerle 2010 yılında yaşanan ikinci halk ayaklanması sonucu görevden uzaklaştırılmıştır. Kurmanbek Bakiyev'in devrilmesinin ardından geçici olarak ülkenin başına, eski dışişleri bakanı Roza Otunbayeva başkanlığında geçici hükümet geçmiştir. Otunbayeva, ülke çapında siyasi istikrarı sağlamak için çeşitli reformlar gerçekleştirmiş ve ülkede bozulan düzenin yeniden inşa sürecine geçici hükümet ile birlikte çalışmalar başlatmıştır. O güne kadar yaşanan istikrarsız yönetimin ve hükümetin kurulamaması gibi tikanıklıkların sebebi ülkenin hükümet sistemi olarak nitelendirilmiş ve bu durum farklı yönetim biçiminin arayışına yöneltmiştir. Bu arayışlar sonucu Kırgızistan'ın yönetim yapısı parlamenter hükümet sistemine göre şekil almıştır. Kısa bir süre içerisinde parlamenter sisteme uygun bir anayasa hazırlanarak 27 Haziran 2010 tarihinde halk oylamasına gidilmiş ve yapılan referandumda kabul edilerek Kırgızistan'da resmen "parlamenter sistem" kabul edilmiştir (Ağır ve Sayın, 2019, s. 29). Böylece parlamenter hükümet sistemini Türkistan coğrafyasında uygulayan ilk cumhuriyet Kırgızistan olmuştur.

Anayasanın kabul edilmesi ve ülkede bir düzenin sağlanmasının ardından 2011 yılında cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Geçici olarak bu görevi yürüten Roza Otunbayeva seçimlerde aday olmamıştır. Cumhurbaşkanı olarak seçilen isim, Almazbek Atambayev olmuştur. Atambayev döneminde Kırgızistan'da kapsamlı reformlar yapılmış, ülkenin siyasi hayatında önemli gelişmeler yaşanmış, demokratikleşme sürecine önemli katkı sağlanmıştır. Bu dönemde ülkenin özellikle Rusya ile daha yakın ilişkiler içinde olduğu, Batı ile olan ilişkilerin ise daha temkinli bir şekilde yürütüldüğü göze çarpmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, ülkede birçok alanda reformlara yer verilmiş olsa da, muhalifler ve sivil toplum örgütleri, Atambayev'i eski cumhurbaşkanlarını suçladıkları gibi, otoriterleşmekle suçlamaya devam etmişler ve ailesi ile yakın çevresinin yolsuzluğa karıştıkları iddialarını gündeme getirmişlerdir. Bunun üzerine birçok siyasi rakibi, çeşitli suçlamalarla hapse atılmasıyla Atambayev'e karşı protestolar yükselmeye başlamıştır. Ancak Atambayev'a karşı yapılan protestolara rağmen, görev süresini sonuna kadar tamamlayarak 2017 yılında yapılan seçimlerde görevini barışçıl bir şekilde bırakmıştır (Çoruk ve Kemaloğlu, 2023, s. 74).

2017 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Almazbek Atambayev, dönemin başbakanı Sooronbay Ceenbekov'u destekleyerek seçilmesinde büyük rol oynamıştır. Ceenbekov, selefi Atambayev'e göre daha sakin bir kişiliğe sahipti. Atambayev, onun kendi etkisi altında kalacağını düşünmüştü. Ancak Ceenbekov göreve geldikten kısa süre sonra, Atambayev döneminde etkili olan kişileri görevden almaya ve bazılarını yolsuzluk suçlamalarıyla yargılatmaya başladı. Bu ise, ikili arasında büyük bir çatlağın oluşmasına neden olmuştur. 2019 yılına gelindiğinde Almazbek Atambayev, yolsuzluk suçlamalarıyla güvenlik güçleri tarafından evine düzenlenen büyük operasyon sonrasında yapılan baskında gözaltına alınarak hapse atılmıştır. Ceenbekov, hukukun üstünlüğü adına Atambayev'in dokunulmazlığının kaldırılmasını ve yargılanmasını desteklese de bu tutum, Atambayev'in destekçileri tarafından siyasi bir intikam olarak görülmüştür. Bu iç siyasi çatışma, halkın siyasi elitlere duyduğu güveni daha da sarsarak, 2020'deki kitlesel protestolara zemin hazırlayan faktörlerden biri olmuştur (CACI Analyst, 2019).

4 Ekim 2020 tarihinde Kırgızistan'da parlamento seçimleri yapılmıştır. Bu seçimler, halkın büyük bir kesimi tarafından adil ve şeffaf olarak gerçekleşmediği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Seçimlerde iktidar destekçisi partilerin büyük bir üstünlükle zafer kazanması, seçimlerin adil olmadığı yönünde şüphe ve tartışmaları da gündeme getirmiştir (Rakhmanov, 2022, s. 458). Bu durum muhalif gruplar ve halk arasında büyük bir öfke yaratarak, Ceenbekov'a karşı uzun süredir süregelen hoşnutsuzluğun protestolara dönüşmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine seçimlerden hemen

sonra, binlerce kişi başkent Bişkek'te protesto gösterileri sırasında, cumhurbaşkanlığı ofisine baskı düzenleyerek, birçok yeri ateşe vermiştir. O sırada eski Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev kendi taraftarlarınca hapisten baskınla çıkarılırken, diğer taraftan eski muhalif Sadır Caparov diğer protestocular tarafından hapisten çıkarılmıştır.

Ülkedeki gerginliği önlemek ve şiddete dayalı eylemleri azaltmak için 6 Ekim 2020 tarihinde Kırgızistan Merkez Seçim Komisyonu, yapılan parlamento seçimlerini iptal etmiştir. Başbakan ve Meclis Başkanları da istifalarını sunmasının ardından Cumhurbaşkanı Sooronbay Ceenbekov, siyasi tansiyonu düşürmek ve şiddet olaylarının daha da artmasını önlemek istediğini belirterek, görevinden kendi isteği ile istifa etmiştir. Ceenbekov'un istifası sonrası Sadır Caparov ülkede tek lider haline gelmiştir (Amanaliev, 2023, s. 179). Caparov, birçok açıklamasında ülkenin yönetim yapısında önemli değişiklikler yapmayı vaat etti. Parlamenter sistemin yerine daha güçlü bir başkanlık sistemine geçilebilmesi için anayasanın değiştirilmesi gerektiğini defalarca dile getirdi. Çünkü ona göre, ülkenin karşı karşıya kaldığı erkler arasındaki çatışma ancak sistem değişikliğiyle çözülebilirdi. 10 Ocak 2021 tarihinde ülkede cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılarak Sadır Caparov cumhurbaşkanı olarak resmen seçilmiştir (Çoruk ve Kemaloğlu, 2023, s. 74). Caparov'un ilk icraatı daha önce de dile getirmiş olduğu anayasa değişikliği hazırlıklarının hızlandırması oldu.

Yeni anayasa çalışmalarını yürütmek ve taslak metni hazırlama görevi daha Kasım 2020'de geçici olarak cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Talant Mamitov tarafından, devlet temsilcileri, hukukçular, akademisyenler, milletvekilleri, toplumun önde gelenleri, sivil toplum temsilcileri ve diğer paydaşlardan oluşturulan Anayasa Konseyi'ne verilmişti. Anayasa Konseyi'nin çalışmaları devam ederken, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yanı sıra ülkenin yönetim biçiminin ne olması gerektiğini halka sormak için bir referandum yapılmasına karar verildi. Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile birlikte 10 Ocak 2021 tarihinde yapılan referandumda halka, "başkanlık sistemini mi, parlamenter sistemi mi tercih ettiklerini veya her ikisine de karşı mı" oldukları sorulmuştur. Referandumdan çıkan sonuç, halkın %81,49'unun başkanlık sisteminden yana oldukları olmuştur. Hemen belirtmek gerekir ki, referanduma katılım oranı %39,12 ile sınırlı kalmıştır (Amanaliev, 2023, s. 179-180).

Cumhurbaşkanlığı seçimi ve referandum sonrasında Anayasa Konseyi çalışmalarını hızlandırarak 9 Şubat 2021'de hazırlamış oldukları anayasa taslağını tartışmaya sunmuştur. 11 Mart 2021 tarihinde Jogorku Keneş (parlamento) yeni anayasanın kabulüne ilişkin referandumun 11 Nisan 2021 tarihinde yapılmasını öngören yasa tasarısını kabul ederek onaylanması için cumhurbaşkanına göndermiştir. Cumhurbaşkanı ertesi gün gelen tasarıyı onaylayarak anayasa referandumunun 11 Nisan 2021 tarihinde yapılacağını kararlaştırmıştır. Gerçekleştirilen referandumda katılım oranı %37 seviyesinde kalmış, oylamaya katılan seçmenlerin %79'u "Evet" yönünde oy kullanarak Kırgızistan'ın yeni 2021 Anayasası kabul edilmiştir (Akbaralikyzy, 2022, s. 192). Kabul edilen anayasa ile ülkenin yönetim biçimi başkanlık hükümet sistemi prensiplerine göre tasarlanmış (Yıkıcı ve Bilgili, 2022, s. 453-454); yürütme yetkileri cumhurbaşkanında toplanmış ve siyasal iktidarın merkezileşmesi yönünde adımlar atılmıştır.

Kırgızistan'ın demokratikleşme süreci ele alındığında, ülkenin yeniden yapılanma konusunda belirli ölçüde başarı elde ettiği söylenebilir. Bu süreçte, anayasal düzenlemelerle kuvvetler ayrılığı ilkesi kabul edilmiş; yasama, yürütme ve yargı organları birbirinden bağımsız bir şekilde yapılandırılmıştır. Kırgızistan, bağımsızlığını kazanmasının ardından geçen kısa süre içerisinde, toplumsal düzeyde hukuk bilincinin yerleşmesi ve insan haklarına dayalı demokratik yapının güçlendirilmesi yönünde önemli reformlar gerçekleştirdiği göz ardı edilmemelidir. SSCB döneminde merkezîyetçi ve tek partili siyasal sistemden çıkarak, çok partili demokrasiye geçiş sağlanmış; sivil toplum kuruluşları teşvik edilmiş, özel kitle iletişim araçlarının faaliyetine olanak tanınmış ve ombudsmanlık gibi denetleyici kurumların oluşturulması bu sürecin temel unsurları arasında yer almıştır. Ayrıca, demokratikleşme sürecine katkı sağlamak amacıyla Avrupa ülkelerinden belirli koşullar çerçevesinde mali ve kurumsal destekler alınmış ve bu doğrultuda çeşitli yeni projeler hayata geçirilmiştir.

Kırgızistan, SSCB'den ayrılan ülkeler arasında en liberal devlet olarak kabul edilmektedir. Ülke, Bağımsız Devletler Topluluğu içindeki muhalefet ve özgür basın organları bakımından en liberal ortamı başlatan ve devam ettiren önde gelen ülkeler arasında gelmiştir. Bağımsızlığının ilk günlerinden itibaren Kırgızistan, milli politikasında planlı ve düzenli faaliyetler yürüttüğü de ifade edilmelidir. Ülkede yaşayan farklı etnik gruplar arasında barış ve dengeyi sağlamak amacıyla devlet politikasının temelinde beş prensibe yer verildiği de belirtilmesi gereken bir diğer husustur. Bu ilkeleri sırasıyla; "hoşgörü", "iyi niyet", "her bir etnik grubun haklarına saygılı olmak", "uyum" ve "işbirliği" olarak belirlenmiştir (Döölötov, 2004, s. 88). Sayılan bu prensipler bütün devlet organları tarafından benimsenmesi önemle vurgulanmış, her bir etnik grubun da kendi dil ve kültürünü muhafaza etmek amacıyla tek bir ülkeye ait olacak şekilde kendini özdeşleştirmesi için elverişli koşullar oluşturulmaya çalışılmıştır.

Demokratikleşme sürecinde insanların sosyal hakları özenle düzenlenmiş ve Kırgızistan'da yaşayan insanlara istediği dine inanmaya, istediği dili konuşmaya, örf ve adetlerini sürdürmeye, toplum değerlerinden çok aile değerlerine önem vermeye, kültür ve geleneklerinin gerektirdiği gibi davranmaya hak tanınmış ve bu bağımsız/demokratik devlet olmanın Kırgızistan'a getirmiş olduğu önemli gelişmelerden birkaçı olmuştur (Kambarova, 2009, s. 29). Kırgızistan muhalefetin gelişmişliğiyle, bağımsız medya organlarıyla ve siyasi katılımıyla SSCB'den ayrılan diğer ülkelere kıyasla fark açtığı ayrıca belirtilmelidir.

2021 Kırgızistan Anayasasının Genel Çerçevesi

2021 Kırgızistan Anayasası 11 Nisan 2021'de yapılan referandumla kabul edilmiş ve ülkenin anayasal yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu anayasa, yürütme organını güçlendiren bir anayasa olarak dikkat çekmekle birlikte, ülkenin hükümet sistemini net bir çizgiyle belirleyip, güçlü bir başkanlık sistemini öngörmüştür (Martyniuk, Datsiuk, Romanov ve Khomych, 2023, s. 250-251). 2021 Anayasasının 1. maddesi, devletin temel niteliklerini belirlemekte olup, Kırgızistan'ın "bağımsız, egemen, demokratik, üniter, hukukun üstünlüğüne dayalı, laik ve sosyal bir devlet" olduğunu normatif bir ifadeyle hüküm altına almaktadır. Anılan madde kapsamında, devletin egemenliğinin mutlak ve sınırsız olduğu; iç ve dış politikasını bağımsız bir biçimde yürütme yetkinliğine sahip bulunduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, egemenliğin kayıtsız şartsız halka ait olduğu; halkın, devlet gücünün yegâne kaynağını oluşturduğu ve halk adına egemenlik (temsil) yetkisinin kullanımının cumhurbaşkanı ile parlamento tarafından gerçekleştirileceği anayasal güvence altına alınmıştır.

Kırgızistan'da anayasal düzenin esaslarını belirleme yetkisi, Kırgız halkına aittir. Halk egemenliğine dayalı bu anlayış, tüm iktidarın halka ait olması, insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunması ile devlet ve toplum işlerinin yönetimine bireylerin serbest ve etkin katılımı ilkeleri çerçevesinde somutlaşmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti vatandaşları, egemenlik yetkilerini doğrudan seçimler ve referandumlar yoluyla kullanabildikleri gibi, anayasa ve yasalara uygun biçimde oluşturulmuş devlet organları ile yerel yönetim birimleri aracılığıyla dolaylı olarak da kullanabilmektedirler.

Seçim ve referandum süreçleri, özgür, genel, eşit ve doğrudan oy hakkına dayalı olarak, gizli oy ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Oy kullanma hakkı, 18 yaşını doldurmuş tüm Kırgızistan vatandaşlarına tanınmıştır (Soodonbekov, 2022, s. 64). Referandumlara, yasa tasarıları ile devlet açısından önem arz eden diğer konular sunulabilmektedir. Referandumların usul ve esasları ise anayasal kanunlarla düzenlenmektedir (Anayasa, md. 2). Ayrıca seçim ve referandum süreçlerinde seçmen iradesinin serbestliğini zedeleyebilecek herhangi bir müdahalede bulunulması, özellikle yasaklanmış mali, idari ve diğer kaynakların kullanımı suretiyle seçmen iradesine etki edilmesi, anayasal düzeyde yasaklanmış ve güvence altına alınmıştır (Soodonbekov, 2022, s. 65).

Anayasa, yukarıda belirtilen temel hak ve özgürlüklerin yanı sıra, birçok maddesinde sosyal, ekonomik ve siyasal haklara da yer vermektedir. Bu kapsamda; eğitim ve sağlık hakkı, mülkiyet hakkı, düşünce, ifade ve basın özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, barışçıl şekilde toplantı yapma ve dernek kurma hakkı ile bireylerin kendi dilini kullanma hakkı anayasal güvence altına alınmıştır. Dil hakları bağlamında, Kırgızca devlet dili olarak kabul edilmişken; Rusça, resmi dil olarak kabul edilmiştir (Babatürk ve Eshkenov, 2021, s. 472). Bu düzenleme, çok dilli toplumsal yapının tanınması ve farklı etnik grupların kamusal yaşama katılımını kolaylaştırmasını amaçlamıştır. Anayasa, söz konusu hak ve özgürlüklerin kullanımını yalnızca tanımakla kalmamakta, aynı zamanda bu hakların ihlaline karşı bireylere yasal korunma mekanizmaları da sağlamaktadır. Hemen belirtelim ki, anayasa bu hak ve özgürlüklerin bazı durumlarda mutlak olmadığını da hükme bağlamaktadır. Bu çerçevede, söz konusu hakların kullanımı, kamu düzeni, genel ahlak, ulusal güvenlik, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi anayasal ve yasal gerekçeler çerçevesinde sınırlandırılmaktadır. Bu sınırlamalar, toplum düzeninin gereklerine ve ölçülülük ilkesine uygun olmak kaydıyla uygulanmakta ve meşruiyet kazanmaktadır.

Kırgızistan 2021 Anayasasının 4. maddesine göre devlet iktidarı, aşağıdaki prensipler doğrultusunda hareket etmektedir;

- Halk egemenliğinin üstünlüğü;
- Devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç kuvvet arasında paylaşılması, bu erklerin uyumlu işleyişi ve karşılıklı etkileşimi;
- Devlet organları, yerel yönetim birimleri ve bunların görevli kişilerinin faaliyetlerinde şeffaflık ilkesine uyması ve yetkilerini halkın yararına kullanması;
- Devlet organları ile yerel yönetim organları arasında yetki ve görevlerin açık biçimde ayrılması;
- Devlet ve belediye görevlilerinin, yolsuzluğa yol açabilecek fiil veya ihmallerde bulunmalarının yasaklanması;
- Devlet organlarının, yerel yönetim organlarının ve bunlara bağlı görevli kişilerin halk nezdinde anayasal ve hukuki sorumluluk taşımaları şeklinde belirlenmiştir.

Kırgızistan'da devlet iktidarının kullanılmasında yukarıda sıralanan ilkelerinin hüküm altına alınması, demokratik, şeffaf, hesap verebilir ve hukuka dayalı bir devlet yapısının kurulması ve sürdürülmesi açısından önemli artılar olarak görülebilir. Çünkü "halk egemenliğinin üstünlüğü" ilkesi devlet yönetiminde temel ilkelerden olan, kuvvetler ayrılığının temel dayanaklarından bir olarak kabul edilmektedir. Bu egemenliğin, halk tarafından doğrudan seçilen cumhurbaşkanı (yürütme) ve Jogorku Keneş (yasama) aracılığıyla temsil edilmesi, yasama ve yürütme erklerinin meşruiyet kaynağının halk olması anlamına gelir (Narmatov, Tologonuulu ve Mamataliev, 2023, s. 116). Bu ise, her iki kuvvetin de ayrı ayrı halk iradesini temsil ettiği bir sistemin varlığına işaret eder.

Devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı erklerine ayrılması ilkesi, Montesquieu'nun klasik kuvvetler ayrılığı anlayışını da yansıtmaktadır (İskender, 2023, s. 29). Yasama organı (Jogorku Keneş), kanun çıkarma yetkisini elinde bulundururken; yürütme organı (cumhurbaşkanı ve kabine), bu yasaları uygulamak ve ülke yönetimini

gerçekleştirmekle sorumludur. Bu şekilde anayasa tarafından tasarlanan kuvvetler arasındaki yetki ayrılığı ve paylaşımı, keyfi yönetimin önüne geçilmesini sağlar, bunun sonucunda da güç yoğunlaşması ve otoriterleşme engellenmiş olur. Ancak, hemen belirtelim ki, yasama ile yürütme organları birbirlerinden tamamen bağımsız birer organdan ziyade uyum ve denetleyici bir etkileşim içinde olarak düşünülmelidir. Yani yasama, yürütmeyi denetleyebilir, yürütme ise yasaların uygulanmasındaki sorunları yasama organına bildirerek reform süreçlerine katkı sağlar. Bu etkileşim, kuvvetler arasında bir denge-denetim mekanizması kurulmasına imkân tanır.

2021 Kırgızistan anayasasının özelliklerinin bir diğeri danışma ve gözlemci bir organ olarak Halk Kurultayı'na yer vermesidir. Anayasanın 7. maddesine göre, Halk Kurultayı, toplumsal olayların tartışıldığı ve tavsiye niteliğinde öneriler sunulduğu bir organdır. Halkın katılımıyla oluşturulan geleneksel bir danışma organı olan bu platform, hem tarihsel hem de modern siyasi bağlamda önemli bir yere sahiptir. Kırgızlar, tarihsel olarak göçebe bir toplum olmalarından kaynaklı önemli kararların "kurultay" adı verilen büyük toplantılarda almışlardır. Günümüzde ise, Kırgızistan'ın 2021 Anayasası ile Halk Kurultayı resmi bir kurum haline gelmiş ve siyasi bir mekanizma olarak tekrar canlandırılmaya çalışılmıştır (Saidov, 2024, s. 68). Halk Kurultayı'nda aksakallar (yaşlılar), toplumda ileri gelenler, sivil toplum temsilcileri, yerel toplum liderleri, kanaat önderleri, din adamları, akademisyenler ve bazı devlet yetkilileri yer almaktadır. Halk Kurultayı'nın, devlet yönetimine halkın daha fazla katılımını sağlamak amacıyla oluşturulduğu ifade edilmektedir. Bu kurultayın oluşturulmasındaki temel neden, devlet ile halk arasında iletişimi artırmak, yerel sorunların üst makamlara iletilmesini sağlamak ve toplumun genel kanaatini yansıtan kararlar alınmasına katkı sunmak şeklinde değerlendirilmektedir (Mombekova, 2021, s. 43).

Bu kapsamda, 2021 Anayasası genel hatlarıyla incelendiğinde, bireylerin seçme ve seçilme haklarına ilişkin düzenlemelere yer verildiği, yaşam hakkının yanı sıra ekonomik ve sosyal hakların da güvence altına alındığı görülmektedir. Bu yönüyle Kırgızistan 2021 Anayasası, çağdaş anayasalarda bulunması gereken temel hak ve özgürlükleri kapsamlı biçimde düzenlemekte ve birey merkezli bir yaklaşımı benimsemektedir. Anayasa, yasama, yürütme ve yargı erklerini ayrı başlıklar altında ele almakta, ancak yürütme organı kapsamında cumhurbaşkanını doğrudan yerleştirmek yerine, onu bu erklerin dışında ve öncelikli bir konumda düzenlemektedir. Cumhurbaşkanının bu şekilde konumlandırılması, yalnızca yürütme yetkisini kullanan bir aktör olmasından öte, aynı zamanda halkın doğrudan seçtiği, devletin birliğini temsil eden ve anayasal organlar arasında denge ve denetim mekanizmasında hakemlik rolü üstlenen bir figür olmasından kaynaklanmaktadır (Narmatov vd., 2023, s. 119-120).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, cumhurbaşkanını yürütmeden ayrı ve öncelikli bir konumda ele alınması, anayasal sistemin karakterini yansıtan önemli bir unsurdur. Bu durum, Kırgızistan'da güçlü bir başkanlık sisteminin benimsendiğini ve yürütme yetkisinin merkezileştirildiğini ortaya koymakta, böylece istikrar, etkinlik ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde başkanlık modelinin anayasal düzeyde güçlendirilmek istendiğini göstermektedir.

Kırgızistan'ın Yasama ve Yürütme Organları

Kırgızistan'da 2021 yılında kabul edilen yeni anayasa, ülkenin siyasi yapısında köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bu anayasal reform süreci, özellikle yürütme erkini güçlendirmeyi hedefleyen "başkanlık sistemi" temelinde şekillenmiş ve yasama-yürütme dengesini önemli ölçüde yeniden tanımlamıştır (Zuev, 2023, s. 28). Bu bağlamda yeni anayasa ile birlikte yasama organı olan Jogorku Keneş yapısal ve işlevsel açıdan önemli değişikliklere uğramıştır. Milletvekili sayısı 120'den 90'a düşürülmüş, seçim sistemi ise karma bir modele dönüştürülerek çoğunluk esasına dayalı temsilin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Mombekova, 2021, s. 43). Ayrıca, meclisin yürütme üzerindeki denetim yetkileri önemli ölçüde daraltılmış, yasama organının hükümeti denetleme araçları zayıflatılmış, güvenoyu mekanizmaları sınırlanmış ve bakanların meclise karşı sorumluluğu kaldırılmıştır. Bu durum, parlamentonun politika üretme ve uygulamaları denetleme fonksiyonlarını ikinci plana itmiş, karar alma süreçlerinde yürütmenin belirleyiciliğini artırmıştır.

2021 Anayasası ile Kırgızistan'da yürütme organı da radikal bir yeniden yapılandırmaya tabi tutulmuş ve ülke, parlamenter ve yarı-başkanlık sistemlerinin ötesine güçlü bir başkanlık sistemine yönelmiştir. Bu dönüşüm, devlet yönetiminin merkezine cumhurbaşkanını yerleştirerek, yürütme erkini daha merkeziyetçi ve tek odaklı bir yapıya dönüştürmüştür. Yeni anayasayla birlikte, cumhurbaşkanı yürütmenin tek ve en yetkili organı hâline gelmiştir. Cumhurbaşkanı artık sadece devletin değil, doğrudan hükümetin de başı olarak tanımlanmış, böylece hem iç hem de dış politikada mutlak belirleyici konuma gelmiştir. Ayrıca cumhurbaşkanı, kabineyi (bakanlar kurulunu) atama, görevden alma ve politika belirleme süreçlerinde doğrudan yetkilisi olmuştur. Özellikle kabine temsilcisinin (başbakanın) konumunun zayıflatılmasıyla birlikte kabine üyeleri üzerindeki yetkisi daha da artırılmıştır. Artık başbakan, yalnızca teknik düzeyde bir koordinatör görevi görmektedir, gerçek siyasi irade cumhurbaşkanı makamında toplanmaktadır. Cumhurbaşkanının yasama organı olan Jogorku Keneş'in (anayasada belirtilen şartlar oluştuğunda) seçimlerini belirleme, olağanüstü hâl ilan etme, referandum kararı alma gibi olağanüstü yetkileri de anayasal güvence altına alınmıştır (Zuev, 2023, s. 28-30). Bu çerçevede, yürütme yetkisinin genişlemesi, sadece günlük siyasi yönetimi değil, anayasal düzenin şekillenmesini de doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda aşağıdaki bölümde bu dönüşüm süreci kapsamında yasama ve yürütme organlarının yapısı ile işleyişi incelenmiştir.

Yasama Organi (Jogorku Keneş)

Jogorku Keneş Kırgızistan'ın en yüksek yasama ve temsil organıdır. Tek meclisli bir yapıya sahip olan Jogorku Keneş, 90 milletvekilinden oluşmakta ve 5 yıllık bir süre için seçilmektedir. Milletvekilleri genel, eşit, doğrudan ve gizli oylama esasına göre seçilirler. Seçim sistemi karma (nispi-temsili ve çoğunluk esaslı) bir modelle yürütölmektedir. Jogorku Keneş üyelerinin 54'ü nispi temsil (parti listeleriyle) sistemine göre seçilirken, 36'sı çoğunluk esasına (tek üyeli seçim bölgelerinden en çok oyu alan seçilmektedir) göre seçilmektedirler (Rakhmanov, 2022, s. 458). Jogorku Keneş'e milletvekili olarak seçilebilmek için, adayların seçim günü itibarıyla en az 25 yaşını doldurmaları, Kırgız Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olmaları ve seçme/seçilme hakkına haiz olmaları gerekmektedir (Nadieva, 2022, s. 210).

Jogorku Keneş, seçim sonuçlarının kesinleşmesini müteakip en geç on beş gün içerisinde ilk oturumunu gerçekleştirmek üzere toplanmaktadır. Meclisin ilk oturumu, seçilen üyeler arasından en yaşlı milletvekili tarafından açılmaktadır. Jogorku Keneş'in ilk oturumunun yapıldığı tarih itibarıyla, önceki yasama dönemine ait milletvekillerinin görev ve yetkileri sona ermiş sayılmaktadır. Yeni seçilen milletvekillerinin görev ve yetkileri ise, yemin metnini okumalarıyla birlikte hukuken başlamaktadır (2021 Anayasası, md.76-77).

Jogorku Keneş'in milletvekilleri, yasama faaliyetleri çerçevesinde ifade ettikleri görüşler ve kullandıkları oyları nedeniyle herhangi bir sorguya ve cezai takibata tabi tutulamazlar. Bir milletvekilinin cezai sorumluluğa çekilebilmesi, ancak parlamentonun üye tam sayısının çoğunluğunun izniyle mümkün olmaktadır (16.11.2022 Tarih ve 106 Sayılı Jogorku Keneş İktüzüğü Hakkında Kanun, md. 137). Ancak milletvekilinin suçüstü yakalanması istisna kapsamında değerlendirilmekte ve meclis onayı aranmaksızın adli süreç başlatılabilmektedir.

Meclis üyeliği, kamu görevi olduğundan, milletvekilinin bu görevi yürütürken başka bir devlet ya da yerel yönetim görevini aynı anda üstlenmesi yasaklanmıştır. Bu kural, yürütme ve yasama erkleri arasındaki kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir gereği olarak, çıkar çatışmasını önlemeye yönelik alınmıştır. Milletvekilleri, bununla birlikte ticari faaliyetlerde de bulunamaz, özel sektör kuruluşlarının yönetim veya denetim organlarında görev alamazlar. Buna karşın, bilimsel araştırma, akademik ve diğer yaratıcı faaliyetler (sanat ve edebiyat) gibi kamu yararı ile bağdaşan bireysel çalışmalara katılmaları serbesttir (2021 Anayasası, md. 78). Bu düzenlemeler, milletvekilliği görevinin tarafsızlık ve kamu hizmeti ilkeleri doğrultusunda icrasını güvence altına almaktadır.

Jogorku Keneş milletvekilleri kendi üyeleri arasından bir meclis başkanını ve yardımcılarını seçmektedir. Meclis başkanı, milletvekillerinin tam üye sayısının çoğunluğunun gizli oyu ile seçilmektedir. Kırgızistan anayasasının 81. maddesi meclis başkanının görev ve yetkilerini düzenlemiştir. Buna göre;

- Jogorku Keneş oturumlarını yönetmek;
- Jogorku Keneş oturumlarında görüşülecek konuların hazırlanmasına başkanlık etmek;
- Jogorku Keneş tarafından kabul edilen belgeleri imzalamak;
- Jogorku Keneş'i Kırgız Cumhuriyeti içinde ve dışında temsil etmek; Cumhurbaşkanı, Halk Kurultayı, yürütme organları, yargı mercileri ve yerel yönetim birimleri ile Jogorku Keneş arasındaki ilişkileri yürütmek;
- Jogorku Keneş Sekreterliği'nin (idari teşkilatının) faaliyetlerine başkanlık etmek ve denetimini sağlamak;
- Jogorku Keneş'in iç tüzüğünde öngörölen diğer görev ve yetkileri yerine getirmek, meclis başkanının görevleri olarak sıralanmıştır.

Meclis başkanı ayrıca her yıl meclis genel kuruluna meclisin faaliyetleri hakkında rapor sunmaktadır. Meclis başkanı, meclis üye tam sayısının yarısından fazlasının oyu ile alınan bir kararla görevden uzaklaştırılabilmektedir.

Jogorku Keneş'in oturumları, her yıl Eylül ayının ilk iş gününde başlayıp bir sonraki yılın Haziran ayının son iş gününe kadar devam eder. Jogorku Keneş toplantıları, ele alınan konuların niteliği kapalı oturum yapılmasını gerektirmediği sürece, açık olarak düzenlenmektedir. Olağanüstü oturumlar, cumhurbaşkanı, meclis başkanı veya Jogorku Keneş milletvekillerinin en az üçte birinin talebi üzerine çağırılabilir. Jogorku Keneş oturumları, milletvekillerinin toplam üye sayısının çoğunluğunun katılımı hâlinde geçerli kabul edilmektedir. Ayrıca kararlar, toplantılarda milletvekillerinin şahsen oy kullanması suretiyle alınmaktadır (2021 Anayasası, md. 83).

Kırgızistan'da yasama süreci, sadece seçilmiş temsilcilerin değil, aynı zamanda halkın ve çeşitli devlet organlarının da aktif katılımıyla gerçekleşmektedir. Anayasa, kanun teklif etme hakkını geniş bir yelpazeye yayarak, birçok farklı aktörün bu sürece katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Bu durum, yasaların hem toplumsal ihtiyaçlara uygun, hem de uzmanlar tarafından önerilen şekilde şekillendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda Kırgızistan'da kanun teklif etme hakkı;

- 10 bin seçmene;
- Cumhurbaşkanı;
- Jogorku Keneş milletvekillerine;
- Kabine Temsilcisine (Başbakana);
- Yüksek Mahkemeye (sadece kendi görev alanı ile ilgili);
- Halk Kurultayı'na;
- Başsavcıya (sadece kendi görev alanı ile ilgili) tanınmıştır (ICNL, 2021, s. 8-9).

Görüldüğü gibi Kırgızistan anayasası, kanun teklif etme yetkisini birçok devlet yetkilisine ve halkın farklı temsilcilerine vererek, demokratik katılımı ve hukuk devletini güçlendirmektedir. Bu ise yasaların sadece hükümete veya bir gruba değil, tüm toplumun gereksinimlerine göre şekillenmesini sağlamaktadır. Ayrıca uzman kişiler ve kurumlar tarafından yapılan öneriler, daha etkin ve yerinde yasaların çıkarılmasına olanak tanımaktadır.

Kanun teklifleri Jogorku Keneş'e sunulmaktadır. Cumhurbaşkanı ve başbakan tarafından acil olarak belirtilen kanun teklifleri, Jogorku Keneş tarafından sırasız bir şekilde incelenmektedir. Devlet bütçesinden karşılanacak harcamaların arttırılmasını öngören kanun teklifleri, kabine tarafından finansman kaynağının belirlenmesinin ardından Jogorku Keneş tarafından görüşülmektedir. Teklif edilen kanun tasarıları, Jogorku Keneş tarafından üç okuma şeklinde kabul edilmekte ve anayasada aksi belirtilmedikçe, üye tam sayısının çoğunluğu ile kabul edilmektedir. Anayasaya aykırı olmayan, devlet sınırının değiştirilmesini öngören yasalar ile anayasal kanunlar, Jogorku Keneş tarafından üç okuma sonrası ve milletvekillerinin toplam üye sayısının en az üçte ikisinin çoğunluğunun oyu ile kabul edilmektedir (2021 Anayasası, md. 86).

Jogorku Keneş tarafından kabul edilen kanun, 14 iş günü içinde cumhurbaşkanına imzalanmak üzere gönderilir. Cumhurbaşkanına gönderilen kanunlar gönderildiği tarihten itibaren bir ay içinde imzalanır veya itirazlar belirtilerek kanunu yeniden görüşülmesi için Jogorku Keneş'e geri gönderilir. Eğer gerekçelerle geri gönderilen kanun, Jogorku Keneş tarafından ilk şekliyle, üye tam sayısının en az üçte iki çoğunluğu ile kabul edilirse, bu kanun cumhurbaşkanı tarafından 14 iş günü içinde imzalanarak yayımlanır (Martyniuk vd., 2023, s. 254). Kabul edilen kanunlar, yürürlük tarihi belirtilmediği hallerde yayımlandığı tarihten itibaren 10 gün sonra yürürlüğe girmektedir.

Jogorku Keneş milletvekilleri kendi aralarında daimi komiteler ve geçici komisyonlar oluşturarak, bu organların üyelerini belirlemektedirler (Nadieva, 2022, s. 210). Jogorku Keneş komiteleri, Jogorku Keneş'in yetki alanına giren konuların hazırlanmasını ve ön incelemesini yürütür; Jogorku Keneş tarafından kabul edilen kanun ve kararların uygulanmasını denetler. Jogorku Keneş tarafından yasaların ve normatif hukukî düzenlemelerin kabul edilmesi, ilgili komiteler tarafından ön değerlendirmeye tabi tutulmalarından sonra gerçekleştirilir. Jogorku Keneş'in yetkisine giren devlet organlarının başkanlarının atanması ve görevden alınması, ilgili Jogorku Keneş komitesinin görüşü (raporu) alındıktan sonra Jogorku Keneş'in genel kurulunda gerçekleştirilir (2021 Anayasası, md. 82).

Jogorku Keneş'in diğer meclislere benzer bir biçimde birçok görev ve yetkisi bulunmaktadır. Bu görev ve yetkiler Kırgızistan anayasasının 80. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre Jogorku Keneş;

- Anayasada öngörülen usule uygun olarak anayasaya değişiklik ve eklemeler yapar;
- Kanunları kabul eder;
- Kanunlara resmi yorum getirir;
- Uluslararası antlaşmaları, kanun ile belirlenen usule göre onaylar veya fesheder;
- Kırgızistan Cumhuriyeti'nin devlet sınırlarında değişiklik yapılması konularını karara bağlar;
- Kabine temsilcisi (başbakan), yardımcıları ve üyelerinin atanmasına onay verir;
- Devlet bütçesini onaylar;
- Bakanlar Kurulunun bütçe uygulamasına ilişkin yıllık raporunu dinler;
- Kırgızistan Cumhuriyeti'nin idari - bölgesel yapısına ilişkin meseleleri değerlendirir;
- Af kararı çıkarır;
- Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kararlaştırır;
- Anayasada öngörülen usule uygun olarak referandum düzenlenmesi konusunda cumhurbaşkanına öneride bulunur;

▪ Cumhurbaşkanının önerisi üzerine, Adalet Konseyi'nin teklifi doğrultusunda Jogorku Keneş, milletvekillerinin toplam üye sayısının en az yarısının onayı ile Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme yargıçlarını seçer; Anayasa ve anayasal yasalarca öngörülen durumlarda, cumhurbaşkanının önerisiyle görevden alır;

▪ Meclis üye tam sayısının en az yarısının oyuyla Anayasa Mahkemesi ile Yüksek Mahkeme başkanlarının ilgili mahkeme üyeleri arasından, cumhurbaşkanı tarafından önerilen adaylar içinden, beş yıllık bir süre için atanmalarını ilişkin kararı onaylar;

▪ Cumhurbaşkanının önerisiyle, Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme başkanlarının görevden alınmasına onay verir;

- Anayasal kanunlarda öngörülen usule göre Adalet Konseyi'nin üyelerini onaylar;

▪ Cumhurbaşkanının önerisi ile Merkez Bankası başkanını seçer; kanunlarda öngörülen durumlarda görevden alır;

▪ Seçim ve Referandum Komisyonu üyelerinin yarısını cumhurbaşkanının önerisiyle, diğer yarısını kendi önerisi ile seçer ve kanunda belirtilen durumlarda görevden alır;

▪ Sayıştay üyelerinin üçte birini cumhurbaşkanının önerisiyle, üçte ikisini ise kendi inisiyatifiyle seçer ve kanunda öngörülen durumlarda görevden alır;

▪ Kanunlarda öngörülen usule göre, Ombudsmanı ve yardımcılarını seçer ve görevden alır; hakkında ceza soruşturması başlatılmasına onay verir;

■ Cumhurbaşkanının önerisi üzerine, milletvekillerinin üye tam sayısının en az yarısının oyuyla Cumhuriyet Başsavcısının (Generalniy Prokuror) atanmasına, görevden alınmasına ve ceza soruşturmasına tabi tutulmasına onay verir;

■ Jogorku Keneş üyelerinin üçte biri tarafından başlatılan ve kanunda öngörülen hallerde Cumhuriyet Başsavcısının görevden alınması yönündeki girişimi, milletvekillerinin toplam üye sayısının en az üçte iki çoğunluğunun oyuyla onaylar;

■ Anayasal kanunlarda belirtilen usul ve esaslara göre olağanüstü hal ilan eder; bu konuda cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan kararnameleri onaylar ya da iptal eder;

■ Savaş hali ve barış kararları, sıkıyönetim ve savaş ilanı gibi konularda karar alır; cumhurbaşkanının bu konulardaki kararnamelerini onaylar veya iptal eder;

■ Barış ve güvenliğin korunmasına yönelik uluslararası antlaşmaların uygulanması gerektiğinde, Kırgızistan Silahlı Kuvvetlerinin ülke dışına gönderilmesi konusunu karara bağlar;

■ Askeri rütbeleri, diplomatik unvanları ve diğer özel devlet unvanlarını belirler;

■ Devlet ödülleri, devlet nişanları ve onursal unvanlar ihdas eder;

■ Cumhurbaşkanının yıllık mesajlarını, verdiği bilgileri ve yabancı devlet veya uluslararası kuruluş temsilcilerinin konuşmalarını dinler;

■ Ombudsman, Seçim ve Referandum Komisyonu başkanlarının yıllık raporlarını dinler;

■ Cumhuriyet Başsavcısı, Merkez Bankası Başkanı ve Sayıştay Başkanının yıllık faaliyet raporlarını dinler.

Bunların birlikte Jogorku Keneş, anayasada öngörülen usule uygun olarak cumhurbaşkanı hakkında suçlama yöneltir ve görevden alınması konusunda karar verir. Ayrıca, anayasanın diğer maddelerinde ve yasalarda öngörülen diğer görev ve yetkileri yerine getirir (İzmailova, 2022, s. 49).

Jogorku Keneş, kendini feshetme kararı alabilir. Kendini feshetme kararı, Jogorku Keneş üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tam sayısının en az üçte iki çoğunluğunun oyuyla kabul edilir. Cumhurbaşkanı, Jogorku Keneş'in feshedilmesinden itibaren beş gün içinde erken seçim tarihini belirler (2021 Anayasası, md. 84).

Jogorku Keneş üyelerinin görev ve yetkileri, ilgili dönemin görev süresinin sona ermesiyle birlikte sona erer. Bununla birlikte, milletvekilinin görevinden istifa ettiğine dair yazılı başvuru sunması; Kırgızistan vatandaşlığından çıkması veya başka bir devletin vatandaşlığını kabul etmesi; Milletvekilliğinin geri alınması (iptali); başka bir göreve geçmesi veya milletvekilliği ile bağdaşmayan bir görevde bulunmaya devam etmesi; seçimlerin geçersiz sayılması; kalıcı olarak Kırgızistan dışına yerleşmesi; mahkeme kararıyla ehliyetsiz ilan edilmesi; hakkında mahkeme tarafından verilen bir ceza hükmünün kesinleşmesi; geçerli bir mazeret olmaksızın, bir yasama oturumu süresince 10 iş günü boyunca Jogorku Keneş toplantılarına katılmaması; mahkeme kararıyla hakkında "kayıp" veya "ölü" olduğuna dair karar verilmesi ve milletvekilinin vefat etmesi gibi durumlarda yasama dönemi sona ermeden meclis üyeliği düşmektedir. Yukarıda belirtilen gerekçelere dayanarak Jogorku Keneş milletvekilinin görevine erken son verilmesi kararı, ilgili durumun ortaya çıkmasından itibaren en geç 30 takvim günü içinde Merkez Seçim ve Referandum Komisyonu tarafından alınmaktadır (2021 Anayasası, md. 79).

Yürütme Organı (Cumhurbaşkanı ve Kabine)

Kırgızistan'da yürütme yetkisi cumhurbaşkanına verilmiştir. Dolayısı ile cumhurbaşkanı, devletin başı olmasının yanı sıra yürütme organının de en yüksek yetkilisidir. Yürütme organı, başta cumhurbaşkanı olmak üzere başbakan (bakanlar temsilcisi/birinci bakan), bakanlar ve diğer yürütme üyelerinden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı, yürütmenin başı olarak ülkenin iç ve dış politikasını şekillendirmekte, devletin yönetiminde en belirleyici rolü oynamaktadır. Ayrıca, devletin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma sorumluluğunu da üstlenmektedir. Cumhurbaşkanı, yürütmenin plan ve programını belirlemekte, yasaların uygulanmasını denetlemekte ve diğer yürütme yetkilerini kullanarak reformları gerçekleştirmektedir. Kırgızistan'da yürütme organı, cumhurbaşkanının yanı sıra kabineyi (bakanlar kurulunu) de kapsamaktadır. Fakat kabine tam anlamıyla yürütme yetkisine sahip değildir. Yani kabine üyeleri, cumhurbaşkanının birer sekreterleri olarak görev yaparlar ve cumhurbaşkanı tarafından belirlenen plan ve programları uygularlar. Bu nedenle kabine, bağımsız bir politika geliştirmekten ziyade, cumhurbaşkanının çizdiği yol haritasına uygun olarak hareket eden bir teknokratlar ekibi olarak tanımlanmaktadır.

Cumhurbaşkanı (Başkan)

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı, devletin başı olmasının yanı sıra, yürütme erkinin de en yüksek temsilcisidir. Halkın ve devletin birliğini temin etmekle yükümlü olup, anayasa çerçevesinde, insan hakları, vatandaş hakları ve özgürlüklerinin garantörü olarak hareket eder. Bunun yanı sıra, devletin iç ve dış politikasının temel yönlerini belirleyerek, ülkenin stratejik yönelimlerini şekillendirir. Cumhurbaşkanının bir diğer önemli görevi, devlet organlarının koordinasyonunu sağlamak ve bu organlar arasında işbirliğini güçlendirmektir (Mamasaidov, 2025, s. 360).

Cumhurbaşkanı, Kırgızistan Cumhuriyeti'ni ulusal ve uluslararası platformlarda temsil eder ve devletin egemenliği ile toprak bütünlüğünü korumak adına gerekli tedbirleri alır.

2021 Anayasasının 67. ile 68. maddeleri, cumhurbaşkanının adaylığına ve görev süresine ilişkin bazı yeni düzenlemeleri getirmiştir. İlgili maddelere göre, cumhurbaşkanı, Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşları tarafından 5 yıl süreyle seçilir. Aynı kişi, cumhurbaşkanı olarak iki dönemden fazla seçilemez. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılabilmek için, Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşı olması, 35 yaşını doldurması, devlet dilini (Kırgızca) bilmesi ve ülkede toplamda en az 15 yıl ikamet etmiş olması gerekmektedir. Ayrıca, cumhurbaşkanı adaylarının, seçim programlarını sunmaları ve en az 30 bin seçmenin imzasını toplamaları gerekmektedir.

Cumhurbaşkanı görevine, Kırgızistan Cumhuriyeti halkına yemin ederek başlamaktadır. Yemin metninin okunması ile birlikte, önceki cumhurbaşkanının görevi sona ermektedir. Cumhurbaşkanı olarak seçilenin göreve başlaması ile birlikte varsa parti üyeliği düşmekte ve görev süresi boyunca herhangi bir siyasi partiye üye olamamaktadır.

Devletin başı ve yürütme yetkisinin sahibi olarak cumhurbaşkanının anayasada düzenlenen çok sayıda görev ve yetkisi bulunmaktadır. Bu görev ve yetkiler anayasanın 70. maddesinde liste halinde düzenlenmiştir. Buna göre cumhurbaşkanı;

- Kabinenin yapısını ve üyelerini belirler;
- Jogorku Keneş'in onayı ile kabine başkanını (başbakanı), yardımcılarını ve diğer kabine üyelerini atar;
- Kabine başkanını, yardımcılarını ve diğer kabine üyelerinin istifa taleplerini kabul eder ve bu konuda karar alır;
- Kendi isteğiyle veya Jogorku Keneş'in ve Halk Kurultayı'nın önerisiyle kanunların öngördüğü şekilde kabine ve diğer yürütme üyelerini görevden alır;
- Yürütme organı içinde bulunan diğer yetkilileri atar veya görevden alır;
- Yerel organların başkanlarını atar ve görevden alır;
- Cumhurbaşkanlığı İdari İşler teşkilatını oluşturur;
- Güvenlik Konseyini oluşturur ve başkanlığını yapar;
- Devlet Sekreterini atar ve görevden alır;
- Çocuk Hakları Komiserini atar ve görevden alır;
- Referandum yapılmasına karar verir; bu kararı kendi isteğiyle veya en az 300 bin seçmenin önerisiyle ya da Jogorku Keneş üye tam sayısının çoğunluğunun önerisiyle alır;
- Anayasada belirtilen durumlarda Jogorku Keneş seçimlerini belirler ve anayasada belirtilen hallerin bulunması durumunda erken seçimin yapılmasına karar verir;
- Yerel meclis seçimlerini belirler; yasal düzenlemelere ve kanunlarda öngörülen durumlara göre yerel meclisleri fesheder; erken yerel meclis seçimlerini kararlaştırır;
- Jogorku Keneş'e kanun tasarıları sunar;
- Kanunlara onay verir, yayımlar ve gerek görülürse Jogorku Keneş'e geri gönderir;
- Halka, Jogorku Keneş'e ve Halk Kurultayı'na her yıl ülkenin durumu ile iç-dış politikaları hakkında mesaj gönderir;
- Jogorku Keneş'e yıllık faaliyet rapor sunar;
- Gerekğinde Jogorku Keneş'i olağanüstü toplantıya çağırır ve görüşülecek konuları belirler;
- Jogorku Keneş ve Halk Kurultayı toplantılarında konuşma yapar;
- Adalet Konseyi'nin önerisiyle Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme yargıçlarını seçmek için Jogorku Keneş'e adayları önerir;
- Anayasa ve anayasal kanunlar çerçevesinde Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme yargıçlarının görevden alınması için Jogorku Keneş'e öneride bulunur;
- Adalet Konseyi'nin önerisiyle yerel mahkeme yargıçlarını atar;
- Yasalara uygun olarak, yerel mahkeme yargıçlarını görevden alır;
- Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme başkanlarını 5 yıl süreyle atar ve görevden alır;
- Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme başkanlarının teklifi üzerine, başkan yardımcılarını 5 yıl süreyle atar;
- Jogorku Keneş'in üye tam sayısının çoğunluğunun onayı ile Cumhuriyet Başsavcısını (Generalniy Prokuror) atar ve görevden alır;
- Jogorku Keneş'e, Merkez Bankası başkanının seçilmesi için aday sunar; Merkez Bankası başkanının önerisiyle, başkan yardımcılarını ve yönetim kurulu üyelerini atar, gerektiğinde görevden alır;
- Jogorku Keneş'e, Seçim ve Referandum Komisyonu üyelerinin yarısını seçmek için adayları önerir;
- Jogorku Keneş'e, Sayıştay üyelerinin üçte birini seçmek için adayları önerir;
- Sayıştay Başkanını, Jogorku Keneş'in seçtiği Sayıştay üyeleri arasından atar ve gerektiğinde görevden alır;
- Kırgızistan'ı ülke içinde ve dışında temsil eder;
- Müzakereleri yürütür ve uluslararası sözleşmeleri imzalar;
- Ratifikasyon belgelerini imzalar ve uluslararası sözleşmelere katılım belgelerini kabul eder;

- Kırgızistan Cumhuriyeti'nin yurtdışındaki diplomatik temsilciliklerinin başkanlarını atar, geri çağırır ve diplomatik temsilcilerden güven mektuplarını kabul eder veya geri alır;
- Kırgız Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul etme ve reddetme ile ilgili kararları alır;
- Cumhurbaşkanı, Kırgızistan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanıdır, Silahlı Kuvvetlerin yüksek komuta kadrosunu belirler, atamaları gerçekleştirir ve görevden alır;
- Anayasada öngörülen durumlarda olağanüstü hal ilan edilmesi için öneride bulunur ve gerektiğinde yerel bölgelerde olağanüstü hal ilan eder, bu durumu derhal Jogorku Kenes'e bildirir;
- Genel veya kısmi seferberlik ilan eder; Kırgızistan Cumhuriyeti'ne yönelik saldırı veya doğrudan saldırı tehdidi durumunda savaş ilan eder ve bu durumu derhal Jogorku Kenes'e bildirir;
- Ülkenin savunması ve halkının güvenliği için, savaş hali ilan eder ve bu durumu derhal Jogorku Kenes'e bildirir;
- Af çıkarır;
- Cumhurbaşkanı, anayasa ve yasalarda belirtilen diğer yetkileri kullanır.

Görüldüğü gibi Kırgızistan'da cumhurbaşkanı, devletin başı olarak ülkenin iç ve dış siyasetinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Cumhurbaşkanı, sadece yürütme yetkisini kullanmakla kalmayıp, aynı zamanda halkın ve devletin birliğini sağlamaktan, egemenlik ve toprak bütünlüğünü korumaya kadar geniş bir sorumluluk alanına sahiptir. Anayasada belirtilen en temel görevlerinden biri, devletin iç ve dış politikasının temel yönlerini belirlemektir. Bu kapsamda cumhurbaşkanı, devlet organlarının işleyişini düzenleyen ve koordine eden önemli bir aktördür (Martyniuk vd., 2023, s. 251). Yine cumhurbaşkanının görevlerinden bir diğeri de anayasanın, insan hakları ve vatandaş haklarının korunmasıdır. Cumhurbaşkanı, bu hakların ve özgürlüklerin en yüksek garantörü olarak, toplumda adaletin ve eşitliğin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Cumhurbaşkanı, sadece yürütme yetkisini kullanarak devletin yönetiminde etkin olmakla kalmaz, aynı zamanda ülkenin iç birliğini de temin eder. Devlet organlarının uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamak ve koordinasyonu güçlendirmek, cumhurbaşkanının en önemli sorumluluklarındandır (Mamasaidov, 2025, s. 360). Bu kapsamda, cumhurbaşkanı, devletin tüm organlarının işbirliği içerisinde çalışmasını sağlayarak, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal istikrarını korur. Kırgızistan Cumhuriyeti'ni uluslararası platformlarda temsil eder. Bu rol, devletin dış politikasının belirlenmesi ve yürütülmesinde belirleyici bir faktör olup, uluslararası ilişkilerde ülkenin stratejik çıkarlarını savunmak adına önemli bir sorumluluktur. Dış ilişkilerdeki bu temsil görevini yerine getirirken, cumhurbaşkanı, ülkesinin ulusal güvenliğini, ekonomik menfaatlerini ve uluslararası ilişkilerdeki itibarını gözetir.

Cumhurbaşkanı, anayasal yetkilerini, ülkenin tamamında bağlayıcılığı bulunan ve yürütme organları ile diğer ilgili kurumlar tarafından zorunlu olarak uygulanması gereken kararname ve talimatlar (emirler) çıkararak kullanmaktadır (Mamasaidov, 2024, s. 387). Bu düzenleyici işlemler, devletin idari işleyişinin sağlanması, plan ve politikaların yürürlüğe konulması ve anayasal düzenin korunması açısından temel araçlar arasında yer almaktadır.

Kırgızistan Cumhurbaşkanı, ülkenin yürütme organının oluşturulmasında ve yönlendirilmesinde de merkezi bir rol üstlenir. Jogorku Kenes'in onayı ile kabine başkanını (başbakanı), yardımcılarını ve diğer üyelerini atar; aynı şekilde bu kişilerin istifalarını kabul eder veya görevden alır. Yürütme organı içinde yer alan diğer üst düzey yetkilileri atama ve görevden alma yetkisi yine cumhurbaşkanına aittir (Zuev, 2023, s. 30). Ayrıca, yerel yönetim organlarının başkanlarını (vali/cumhurbaşkanı temsilcileri vb.) atamak ve görevden almak da cumhurbaşkanının sorumluluğundadır. Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Teşkilatının oluşturulması ve yönetimi yine cumhurbaşkanının yetki alanındadır. Tüm bu yetkiler, cumhurbaşkanını yürütme organının şekillenmesinde belirleyici kılarken, yasama organı olan Jogorku Kenes ile olan ilişkilerinde de önemli bir denge unsuru ortaya koyar. Özellikle bakanlar kurulunun onay sürecinde meclisle işbirliği içinde çalışması, yürütme ile yasama arasında anayasal bir denetim ve denge mekanizması kurulmasını sağlar.

Cumhurbaşkanı, yürütme organının şekillendirilmesi, yüksek yargı ve denetim organlarına aday gösterme, referandum kararı alma ve uluslararası ilişkileri yürütme gibi geniş kapsamlı yetkilere sahip olmakla birlikte, birçok kritik konuda Jogorku Kenes'in onayını almak zorundadır. Özellikle Kabine, Yargı Organları, Sayıştay, Merkez Bankası ve Başsavcılık gibi kurumlara yapılan atamalarda Jogorku Kenes'in denetleyici ve onaylayıcı rolü ön plana çıkmaktadır. Cumhurbaşkanının ayrıca Jogorku Kenes'e kanun tasarıları sunabilir, gerektiğinde meclisi olağanüstü toplantıya çağırabilir ve meclis toplantılarında doğrudan hitap edebilir şeklinde yetkileri bulunmaktadır. Bu yetki paylaşımı, yasama ve yürütme organları arasında hem iş birliği hem de denge ilkesine dayalı bir sistemin varlığına işaret etmektedir. Bu durum, cumhurbaşkanının karar alma süreçlerinde yasama organının meşruiyetini gözetmesini sağlarken, aynı zamanda yürütme yetkisinin istikrar içinde kullanılmasına da katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla cumhurbaşkanı ile Jogorku Kenes arasındaki ilişki, sadece biçimsel bir yetki paylaşımından ibaret olmayıp, demokratik işleyişin sürekliliğini güvence altına alan kurumsal bir etkileşim çerçevesinde şekillenmektedir.

Kırgızistan cumhurbaşkanı görev süre dolmadan, kendi isteğiyle istifa etmesi, anayasada öngörülen usule göre görevden alınması, sağlık durumu nedeniyle görevlerini yerine getiremeyecek hale gelmesi veya vefat etmesi gibi durumlarda sona ermektedir. Cumhurbaşkanının sağlık durumu nedeniyle görevlerini yerine getiremeyeceği halde olması durumunda, Jogorku Kenes tarafından oluşturulan Sağlık Komisyonunun raporuna dayanarak, milletvekili üye tam sayısının en az üçte iki çoğunluğuyla cumhurbaşkanının görevine erken son verilmesi yönünde karar alabilmektedir.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu ise, anayasanın 73. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, cumhurbaşkanı, görevden alınmasının ardından ceza sorumluluğuna tabi tutulabilmektedir. Ayrıca, anayasa ve kanunlara aykırı davranmak, Jogorku Keneş'in yetkilerine veya yargı organlarının faaliyetlerine hukuk kuralları dışında müdahalede bulunma gerekçeleriyle Jogorku Keneş tarafından suçlama (impeachment) yöneltilebilir. Cumhurbaşkanının görevden uzaklaştırılabilirliği için, hakkında suçlama yöneltilmesine Jogorku Keneş milletvekillerinin üye tam sayısının en az yarısının teklifiyle karar verilmesi, meclis tarafından oluşturulan özel bir komisyonun raporunun hazırlanması ve bu suçlama yöneltilmesine ilişkin kararın milletvekillerinin üye tam sayısının en az üçte ikisi tarafından onaylanması gerekmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Jogorku Keneş tarafından oluşturulan özel komisyonun raporunun Cumhuriyet Başsavcılığının cumhurbaşkanının eylemlerinde suç unsuru bulunduğuna dair görüşü ve Anayasa Mahkemesi'nin suçlama sürecinin anayasaya uygun şekilde yürütüldüğüne ilişkin kararının olması zorunludur. Jogorku Keneş'in cumhurbaşkanını görevden alma kararı, suçlamanın yöneltilmesinden itibaren en geç üç ay içinde, milletvekillerinin üye tam sayısının en az üçte ikisinin oyuyla alınmalıdır (Bolat, 2025, s. 614-615). Belirtilen süre içinde karar alınmazsa, yöneltilen suçlama reddedilmiş sayılmaktadır.

Cumhurbaşkanının anayasada belirtilen sebeplerle görevine erken son verilmesi durumunda, yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar cumhurbaşkanının yetkilerini Jogorku Keneş toragası (başkanı) yerine getirir. Jogorku Keneş toragasının cumhurbaşkanı yetkilerini yerine getirememesi halinde, bu yetkiler kabine başkanı tarafından kullanılır.

Sonuç olarak, Kırgızistan'da cumhurbaşkanının rolü, yalnızca yürütme yetkilerini kullanmakla sınırlı olmayıp, aynı zamanda devletin genel işleyişinde merkezi bir konumda yer almaktadır. Cumhurbaşkanı, anayasa tarafından kendisine tanınan yetkilerle iç ve dış politikanın yönlendirilmesinden halkın temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına, ülke birliğinin ve anayasal düzenin sağlanmasından ülkenin uluslararası alanda temsil edilmesine kadar oldukça geniş ve kapsayıcı bir görev alanına sahiptir. Kırgızistan'da cumhurbaşkanı sadece yürütme erkinden sorumlu bir yönetici değil, aynı zamanda erkler arasında dengeyi sağlayan, anayasal düzenin korunmasında hakemlik ve koordinasyon görevini üstlenen merkezi bir aktör ve garantördür. Bu çerçevede, cumhurbaşkanının görevlerini etkin, adil ve kapsayıcı bir şekilde yerine getirmesi, sadece mevcut siyasi düzenin sürdürülebilirliği açısından değil, aynı zamanda Kırgızistan'ın uzun vadeli istikrarı, demokratik gelişimi ve toplumsal bütünlüğü açısından da hayati bir öneme sahiptir. Dolayısıyla cumhurbaşkanının anayasal sınırlar içinde hareket ederek sorumluluklarını yerine getirmesi, ülkenin geleceğine yön verecek sağlam ve güvenilir bir yönetim modelinin temel taşıdır.

Kabine (Bakanlar Kurulu)

Kırgızistan'da yürütme erkine ilişkin anayasal düzenlemeler incelendiğinde, başkanlık sistemini yansıttığı görülmektedir (Amanaliev, 2023, s. 180). Anayasada yer alan hükümler ve cumhurbaşkanının yürütme alanındaki yetkileri dikkate alındığında, kabinenin konumu doğrudan cumhurbaşkanına bağlı ve onun iradesine tâbi bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. 2021 Anayasasının 89. maddesine göre, yürütme yetkisi cumhurbaşkanının şahsında toplanmıştır. Bu durum, klasik parlamenter sistemlerde gördüğümüz, yürütme yetkisinin bakanlar kurulu eliyle kolektif biçimde kullanılmasından farklı bir yapı ortaya koyar. Kırgızistan'da cumhurbaşkanı, yalnızca devletin başı değil, aynı zamanda yürütmenin doğrudan sahibidir.

Bakanlar Kurulu'nun yapısı ve oluşumu cumhurbaşkanı tarafından doğrudan belirlenmektedir. Bu da ona yürütme organına kimlerin atanacağını ve nasıl bir yapıda olacağını şekillendirilmesinde tam yetki tanımaktadır. Kabine başkanı (başbakan), aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı İdaresi'nin de başkanı olarak görev yapmaktadır. Bu çifte rol, kabine başkanının bağımsız bir siyasi figürden çok, cumhurbaşkanının siyasi ve idari emirlerini uygulayan bir koordinatör olduğunu göstermektedir.

Kabine, bakanlar temsilcisi (başbakan), yardımcıları, bakanlar ve diğer kabine üyelerinden oluşmaktadır. Başbakan, yardımcıları ve bakanlar, Jogorku Keneş'in onayıyla cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Başbakan, anayasa, anayasal kanunlar ve cumhurbaşkanlığı kararnamelerine uygun olarak kabine faaliyetlerini yürütmektedir. Başbakan, kabinenin faaliyetlerinden ötürü cumhurbaşkanına karşı sorumluluk taşımaktadır (2021 Anayasası, md. 90).

Cumhurbaşkanı, anayasal kanunlara dayanarak kabine ve ona bağlı tüm organlara talimat verebilmekte, bu talimatların uygulanmasını denetleyebilmekte, gerekirse verilen kararları iptal edebilmekte, hatta kabine üyelerini görevden uzaklaştırabilmektedir. Tüm bu yetkiler, cumhurbaşkanının yürütme üzerindeki mutlak otoritesini pekiştirmektedir. Cumhurbaşkanı ayrıca kabine toplantılarına başkanlık etmekte ve kurulun faaliyetlerinden bizzat sorumlu tutulmaktadır. Bu yönüyle, cumhurbaşkanı sadece nihai karar verici değil, aynı zamanda alınan kararların uygulanmasından da sorumlu bir yürütme aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu düzenlemeler ışığında, kabine üyelerinin bir anlamda cumhurbaşkanının sekreterleri konumunda olduğu söylenebilir. Bakanlar, bireysel bir politika geliştirmekten çok, cumhurbaşkanının çizdiği yol haritasına ve programına uygun hareket eden, uygulayıcı konumdaki teknokratlardır. Bakanların görevleri, cumhurbaşkanının politikalarının hayata geçirilmesini sağlamak, ona bağlı ve onun talimatları doğrultusunda çalışmaktır.

Kırgızistan'da kabinenin temel görev ve yetkileri anayasanın 91. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre kabine;

- Anayasa ve yasaların uygulanmasını sağlar;

- Devletin iç ve dış politikasının temel yönlerini hayata geçirir;
- Hukukun üstünlüğünü, vatandaşların hak ve özgürlüklerini sağlama, kamu düzenini koruma ve suçla mücadelede önlemleri alır;
- Devletin egemenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, anayasal düzenin savunulması ile savunma kapasitesinin, ulusal güvenliğin ve hukuk düzeninin güçlendirilmesine yönelik alınan önlemlerin uygulanmasını sağlar;
- Maliye, fiyat, tarife, yatırım ve vergi politikasını yürütür;
- Devlet bütçesini hazırlar ve uygulanmasını sağlar;
- Tüm mülkiyet biçimlerinin gelişimi için eşit koşulların sağlanması ve korunması ile devlet mülkiyetindeki varlıkların yönetilmesine yönelik tedbirler alır;
- Sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda tek tip devlet politikasının yürütülmesini sağlar;
- Ekonomik, sosyal, bilimsel, teknolojik, manevi ve kültürel kalkınmaya yönelik programları hazırlar ve uygular;
- Dış ekonomik faaliyetlerin yürütülmesini sağlar;
- Toplumla etkin iş birliğini temin eder;
- Anayasa ve yasalarla verilen diğer yetkileri yerine getirir.

Kırgızistan anayasasının 91. maddesinde belirtilen hükümler doğrultusunda, kabine, devletin iç ve dış politikasını yürütmekten mali ve ekonomik planlamaya, kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanmasından vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunmasına kadar geniş bir yetki alanına sahiptir. Aynı zamanda sosyal, kültürel ve bilimsel kalkınma programlarını hazırlamak ve uygulamakla yükümlüdür. Bu yönüyle kabine, devlet yönetiminin merkezinde yer alan, yasaların uygulanmasını sağlayan ve ülkenin genel kalkınma hedeflerine ulaşmasında kilit rol oynayan, en yüksek yürütme organıdır. Hemen belirtmek gerekir ki, kabine, bu yetkilerini yerine getirirken, cumhurbaşkanına karşı sorumlu olup, faaliyetlerini onun belirlediği politikalar ve programlar doğrultusunda gerçekleştirmektedir.

2021 Anayasasına (md. 92) göre, cumhurbaşkanı, kendi isteği ile görevdeki kabinenin tamamını veya herhangi bir üyesini görevden alma yetkisine sahiptir. Ayrıca kabine üyeleri de istifa talebinde bulunabilmektedirler. Bu istifa, cumhurbaşkanı tarafından ya kabul edilmekte ya da reddedilebilmektedir. Kırgızistan'da bakanlar temsilcisinin (başbakanın) istifası, kabinenin tamamının istifasını beraberinde getirmemektedir sadece istifasını sunan başbakan görevden ayrılmaktadır. Yeni kabine üyeleri atanıncaya kadar, mevcut kabine üyeleri geçici olarak görevlerini yürütmeye devam etmektedirler. Belirtmek gerekir ki, yeni seçilen cumhurbaşkanı göreve başlaması ile kabinenin tamamı düşmüş sayılmaktadır.

Kırgızistan'da yürütme organı olan kabine, her yıl Jogorku Keneş'e faaliyet raporu ve devlet bütçesini hazırlayarak meclisin onayına sunmaktadır. Onaylanan bütçe, cumhurbaşkanının imzasıyla yürürlüğe girmekte ve resmîyet kazanmaktadır (Dzhakybalieva, 2025, s. 199). Ancak Jogorku Keneş, sunulan bütçeyi yetersiz görmesi halinde kabineyi doğrudan görevden alamamakta, herhangi bir siyasi yaptırım da uygulamamaktadır. Anayasa tarafından hükümeti görevden alınması yetkisi sadece cumhurbaşkanına verilmiştir. Dolayısı ile meclis tarafından devlet bütçesinin yetersiz olarak kabul edilmesi halinde cumhurbaşkanı anayasal düzenleme doğrultusunda kabinenin görevine son verebilmektedir. Bu düzenleme, Kırgızistan'da uygulanan başkanlık sistemi prensiplerine uyumlu bir yapı arz etmektedir. Başkanlık sistemlerinde kural olarak yürütme organı yasama organından bağımsız olduğu için, hükümetin meclis güvenoyuna bağlı olmaması ve görevden alma yetkisinin yalnızca cumhurbaşkanına tanınması, sistemin temel prensiplerinden biridir. Bu bağlamda, Kırgızistan'daki bütçe süreci ve yürütme-yasama ilişkisi, başkanlık sisteminin anayasal çerçevesine uygun olarak şekillendiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Kırgız Cumhuriyeti'nde kabine, klasik anlamda bir karar alma organı olmaktan ziyade, cumhurbaşkanının direktiflerini ve yürütme alanındaki geniş yetkilerini hayata geçiren, doğrudan ona bağlı ve sorumlu olan bir uygulama mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırgızistan'ın Yasama-Yürütme Organlarının İlişkileri ve Hükümet Sistemi

Kırgızistan'ın yukarıda incelenen yasama ve yürütme organları ile bu organların görev ve yetkileri dikkate alındığında, ülkenin hükümet sistemi olarak başkanlık sistemini benimsediği söylenebilir. Bu sistemde, yasama organı olan Jogorku Keneş ile yürütme organını oluşturan cumhurbaşkanı ve onun kabinesi arasındaki ilişkiler, hem iş birliği hem de denge-denetim mekanizmaları çerçevesinde şekillenmektedir. Ancak sistemin merkezinde cumhurbaşkanının yer aldığı açıkça görülmektedir. Anayasa, yasama ve yürütme organları arasında denge -denetime dayalı bir yapı öngörse de, cumhurbaşkanının yürütmeye baskın bir konuma sahip olduğu, erkler arasında arabuluculuk rolü üstlendiği ve birçok açıdan diğer kuvvetler üzerinde etkili olabilecek yetkilerle donatıldığı anlaşılmaktadır.

Bu kapsamda Jogorku Keneş, Kırgızistan'ın en yüksek yasama organı olarak kanun yapma yetkisini elinde bulundurmaktadır. Fakat anayasa, cumhurbaşkanına yasama sürecinde belirli ölçülerde müdahil olma imkânı tanımaktadır. Cumhurbaşkanının kanun teklif etme yetkisinin bulunması, Jogorku Keneş tarafından kabul edilen kanunları onaylama veya veto etme yetkisine sahip olması, yürütme organının yasama süreci üzerindeki etkisini artırmakta ve cumhurbaşkanını yalnızca yürütmenin başı olmakla kalmayıp, yasama faaliyetlerine yön verebilen etkin bir aktör haline gelmektedir. Bununla birlikte, anayasa yasama ile yürütme organları arasında denge-denetleme

sisteminin oluşması için, cumhurbaşkanı tarafından veto edilen bir kanunun, Jogorku Keneş tarafından üye tam sayısının en az üçte iki çoğunluğu ile yeniden kabul etmesi halinde cumhurbaşkanının 14 iş günü içinde bu kanunu imzalayarak yayımlama zorunluluğunu da getirmiştir. Bu düzenleme, bir yandan cumhurbaşkanına yasama sürecine müdahale edebilme yetkisini tanıyarak yürütmenin gücünü artırmakta; diğer yandan ise, Jogorku Keneş'in anayasal yetki alanını ve bağımsız karar alma kapasitesini koruyarak yasama kuvvetinin üstünlüğünü güvence altına almaktadır. Ancak, burada belirtilmesi gereken temel unsur, kanun yapma sürecinin asli olarak Jogorku Keneş'in tali olarak da cumhurbaşkanının olduğudur. Dolayısı ile cumhurbaşkanına bu yetkinin tanınmış olması onun sistem içinde güçlü bir figür olduğunu ve ülkenin hükümet sistemi olarak başkanlık sistemi modeli üzerine inşa edildiğini göstermektedir.

Bakanlar Kurulu'nun oluşumunda da yasama ve yürütme arasındaki ilişkiyi inceleyecek olursak, anayasa, cumhurbaşkanının, "kabinenin başkanını, yardımcılarını ve üyelerini atar, ancak bu atamalar Jogorku Keneş'in onayı ile kesinleşir" şeklinde bir düzenleme getirmektedir. Bu süreç, yasama organının yürütme üzerinde önemli bir denge unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak cumhurbaşkanının kabineyi şekillendirme konusundaki geniş yetkileri, bu denetim rolünü sınırlı bir düzeye indirgediği belirtilebilir. Çünkü cumhurbaşkanı, atamasını gerçekleştirdiği tüm kabine üyelerini veya bir üyesini göreve başladığı tarihten itibaren üç iş günü içinde onaylanması için Jogorku Keneş'e sunar, Jogorku Keneş, önerilen adayları yedi takvim günü içinde inceleyerek ya atamayı onaylar ya da reddine karar verir. Jogorku Keneş, belirlenen süre içerisinde aday/adaylar hakkında karar vermezse, bu adaylar onaylanmış sayılır. Cumhurbaşkanlığı, Jogorku Keneş tarafından onaylanan kabine üyelerini/üyesini iki iş günü içinde atama kararnamesi ile atamasını gerçekleştirir. Eğer Jogorku Keneş, kabine temsilcisi (başbakan) veya diğer üyeler için ret kararı verirse, cumhurbaşkanı üç iş günü içinde yeni adayları ya da daha önce önerdiği adayları tekrar Jogorku Keneş'in onayına sunar. Jogorku Keneş, yedi takvim günü içinde yeni veya tekrar sunulan adayları görüşmez ya da görüşme sonrası reddederse, cumhurbaşkanı bu sürenin sona ermesinin ardından önerilen kabine üyelerini doğrudan atayabilmektedir (11.10.2021 Tarih ve 122 Sayılı Bakanlar Kurulu Hakkında Anayasal Kanun, md. 6).

Görüldüğü gibi, cumhurbaşkanı tarafından atanan kabine üyelerini her ne kadar Jogorku Keneş'in onayına tabi tutulsalar da, yasamanın bu yetkisi sınırlı ve aşılabilen bir yetkidir. Dolayısı ile cumhurbaşkanının parlamentoyu belli bir prosedürler çerçevesinde aşarak doğrudan atama yetkisine sahip olması, oluşturulan sistemi başkanlık sistemine yakınlaraştıran bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Yani bu model, parlamenter denetim unsurları içerse de, yürütmenin üstünlüğü nedeniyle başkanlık sistemine daha yakın bir karakter taşımaktadır.

Kırgızistan cumhurbaşkanının olağanüstü hal, savaş hali veya seferberlik ilan etme yetkisi, anayasal çerçevede yürütme ve yasama arasında bir denge ve denetim ilişkisi gözetilerek düzenlenmiştir. Anayasaya göre, cumhurbaşkanı, olağanüstü hal, savaş hali veya seferberlik ilan etme konusunda birinci derecede yetkili merci olarak tanımlanmıştır. Ancak bu yetkiler tek taraflı ve sınırsız değildir; Jogorku Keneş'in denetim ve onay mekanizmalarıyla sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda cumhurbaşkanı, ulusal güvenliği tehdit eden durumlar (dış saldırı, iç karışıklık, doğal afet, anayasal düzenin bozulması) karşısında olağanüstü hal, savaş hali veya seferberlik ilanı edebilmektedir. Ancak bu yetkisini kullanması halinde derhal Jogorku Keneş'e bildirmesi gerekmektedir. Jogorku Keneş, cumhurbaşkanı tarafından ilan edilen durumu ya onaylamakta ya da reddedebilmekte veya iptal edebilmektedir. Yasama ile yürütme tarafından olağanüstü hal, savaş hali veya seferberlik ilanı konusunun bu şekilde düzenlenmiş olması, cumhurbaşkanının kriz anlarında hızlı karar alma yeteneği korunurken, bu yetkinin keyfi kullanımı yasama organının denetimiyle sınırlandırılmış olmaktadır. Bu şekilde de yasama ve yürütme ilişkileri konusunda bir denge-denetim mekanizmasının korunması sağlanmakta ve bu iki organ arasında ortak bir karar alma mekanizmasının varlığını göstermektedir.

Kırgızistan'da anayasal düzlemde referandum, halkın doğrudan iradesinin belirlenmesini sağlayan önemli bir siyasal katılım aracıdır. Anayasa, cumhurbaşkanına önemli ulusal meselelerde referanduma başvurma yetkisi tanımaktadır. Bu bağlamda, cumhurbaşkanı, gerek duyduğu takdirde doğrudan referanduma gitme kararı alabilmektedir. Ancak bu yetki, yalnızca yürütme organına ait değildir; yasama organı olan Jogorku Keneş de belirli şartlar altında referandum önerisinde bulunma hakkına sahiptir. Jogorku Keneş'in referanduma ilişkin yetkisi, anayasa uyarınca meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun bu yönde karar alması koşuluna bağlanmıştır. Bu durum, yasama organının referandum sürecine katılımını mümkün kılmakla birlikte, karar alma mekanizmasını görece daha zorlaştırmakta ve parlamentonun bu yolla referandum süreci başlatmasını istisnai hâle getirmektedir. Uygulamada ise referandum kararlarının büyük ölçüde cumhurbaşkanları tarafından alındığı görülmektedir. Bu durum, cumhurbaşkanının yalnız başına hareket ederek doğrudan demokrasinin bir aracını kendi inisiyatifiyle kullanabildiğini göstermektedir. Bu anayasal çerçeve ve uygulama pratiği birlikte değerlendirildiğinde, cumhurbaşkanının yalnızca yürütme erki içerisinde değil, doğrudan halkla kurduğu ilişki bakımından da siyasal sistemin merkezine yerleştirildiği söylenebilir. Yürütme organının başı olan cumhurbaşkanının, yasama organının çoğunluk iradesiyle gerçekleştirebileceği bir süreci tek başına başlatabilmesi, kuvvetler ayrılığı ilkesinin yeniden yorumlanmasına ve dolaylı olarak başkanlık sistemine yaklaşan bir yapının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Sonuç olarak, referandum kararının alınma sürecinde cumhurbaşkanına tanınan geniş takdir yetkisi ve bu yetkinin uygulamada sıkça kullanılması, Kırgızistan'daki siyasal sistemin başkanlık esaslarına göre şekillenmekte olduğunu göstermektedir. Bu durum, yürütme organının güç yoğunluğunu artırmakta ve halk iradesine doğrudan erişim sağlayan bir araç olan referandumun, yürütme lehine bir siyasal güç enstrümanına dönüşmesine yol açabilmektedir.

Kırgızistan anayasasının 73. maddesi, cumhurbaşkanının anayasa ve yasalara aykırı davranışları, Jogorku Kenes'in anayasal yetkilerine veya yargı organlarının bağımsız işleyişine müdahalelerde bulunması gibi ağır ihlaller, görevden alma sürecini başlatabilecek nedenler arasında sayılmaktadır. Bu sürecin başlatılması için Jogorku Kenes üye tam sayısının en az yarısının teklifi gerekmektedir; devamında ise parlamento bünyesinde oluşturulan özel bir komisyon tarafından hazırlanacak raporun sunulması zorunlu hale gelmektedir. Ancak raporun varlığı tek başına yeterli olmayıp, Cumhuriyet Başsavcılığı'nın cumhurbaşkanının eylemlerinde suç unsuru bulunduğuna dair mütalaası ile Anayasa Mahkemesi'nin sürecin anayasal usule uygun yürütüldüğüne dair kararının da sürecin ilerleyebilmesi için zorunlu koşullar arasında yer almaktadır. Tüm bu aşamalar tamamlandıktan sonra, cumhurbaşkanının görevden alınmasına ilişkin nihai karar, Jogorku Kenes üye tam sayısının en az üçte ikisinin oyuyla alınmaktadır. Düzenleme gereği bu kararın, suçlamanın yöneltilmesinden itibaren üç ay içerisinde verilmesi zorunlu olup, belirtilen süre zarfında karar verilmemesi durumunda suçlama kendiliğinden düşmektedir. Bu yönüyle cumhurbaşkanının görevden alınması süreci, meclisin çoğunluk ve çok aşamalı denetim mekanizmaları ile istisnai bir yetki alanı olarak yapılandırılmıştır. Bu şekilde cumhurbaşkanına karşı yöneltilebilecek olan suçlama (impeachment) mekanizması ile yürütme erkinin hesap verebilirliği sağlanırken, siyasal istikrar ve kuvvetler ayrılığı ilkeleri gözetilerek başkanlık sistemine uygun olarak şekillendirilmiştir.

Bununla birlikte belirtmek gerekir ki Kırgızistan anayasası, cumhurbaşkanının Jogorku Kenes'i doğrudan feshetme yetkisine açık ve net bir biçimde yer vermemektedir. Bunun yerine, anayasal düzenlemeler kapsamında cumhurbaşkanına yalnızca seçim süreçlerini düzenleyici ve yürütücü nitelikte sınırlı yetkiler tanınmıştır. Nitekim anayasanın 84. maddesinde yer alan "... Anayasada öngörülen durumlarda Jogorku Kenes seçimlerini belirler; Anayasa'da öngörülen usul ve durumlara göre Jogorku Kenes'in erken seçimlerine ilişkin karar alır" hükmü, cumhurbaşkanına meclisi feshetme gibi bir tasarruf yetkisi tanımamakta, sadece belirli anayasal koşullar oluştuğunda erken seçim tarihini belirleme yetkisini vermektedir. Bu bağlamda cumhurbaşkanı, meclisin kendi iç işleyişi veya anayasal düzenlemeler çerçevesinde ortaya çıkan belirli durumlara tamamlayıcı bir aktör olarak katılmakta; meclisi feshetme gibi bir inisiyatif bulunmamaktadır. Bu önemli ayrım, yürütme erkinin yasama üzerindeki sınırlarını göstermesi açısından dikkat çekmektedir. Bu duruma örnek olarak Jogorku Kenes'in kendi kendini feshetme süreci gösterilebilir. Anayasaya göre, meclis en az üçte bir üyesinin teklifi ve üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun kabulüyle kendisini feshedebilir. Bu durumda, cumhurbaşkanının rolü, erken seçimi ve tarihini ilan etmekle sınırlıdır. Yani cumhurbaşkanı bu sürece sadece usul bakımından bir katkı sunmakta; esas karar yasama organının kendi içinden çıkmaktadır. Bu anayasal yapı, Kırgızistan'ın siyasi sisteminin başkanlık sistemi ilkeleriyle önemli ölçüde örtüştüğünü göstermektedir. Zira başkanlık sistemlerinin karakteristik özelliklerinden biri, yürütme ve yasama organlarının karşılıklı fesih yetkisine sahip olmamalarıdır. Bu sistemde, istisnai durumlar (ağır ihlaller) haricinde yürütme organı yasamayı feshedemez; aynı şekilde yasama da yürütmeyi görevden alamaz. Bu istisnaların başında gelen "impeachment" (suçlama) süreci ise, oldukça katı usullere ve yüksek çoğunluk şartlarına tabidir. Dolayısıyla Kırgızistan anayasasındaki mevcut hükümler, cumhurbaşkanına meclisi feshetme gibi doğrudan müdahaleci bir yetki tanımamakta, bunun yerine sadece anayasal koşulların oluşması hâlinde seçimlerin yenilenmesi sürecine katılımını öngörmektedir. Bu durum, ülkenin hükümet biçiminin güçler ayrılığı ilkesine dayalı, kuvvetler arasında karşılıklı bağımsızlık ve sınırlı etkileşim esasına dayanan bir sistemin benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Kırgızistan anayasası, devlet başkanı ve yürütme organının temsilcisi sıfatıyla cumhurbaşkanına yasama-yürütme ilişkileri bağlamında geniş ve kapsamlı yetkiler tanımaktadır. Bu yetkilerden bir diğeri, cumhurbaşkanının ülkenin genel durumu ile devletin iç ve dış politikasının temel yönlerine ilişkin değerlendirmelerini ve kendi faaliyetlerine dair bilgileri içeren yıllık mesajını Jogorku Kenes'e sunmasıdır (mesaj göndermesidir). Bu anayasal düzenleme, cumhurbaşkanına yalnızca mesaj gönderme değil, aynı zamanda yasama organının gündemini dolaylı olarak şekillendirme imkânı da tanımaktadır. Bunun yanı sıra cumhurbaşkanı, gerekli gördüğü hâllerde Jogorku Kenes'i olağanüstü toplantıya çağırma ve bu toplantılarda ele alınacak gündem maddelerini belirleme yetkisine sahiptir. Ayrıca, hem Jogorku Kenes hem de Halk Kurultayı oturumlarında doğrudan konuşma yapma hakkına da sahiptir. Bu yetkiler birlikte değerlendirildiğinde, yürütmenin başı olan cumhurbaşkanının yasama süreci üzerinde yönlendirici bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanının, meclis gündemine hangi konuların taşınacağı, hangi kanun tekliflerinin öncelikli olarak ele alınacağı konusunda mesaj vermesi ve siyasi yönlendirme yapabilmesi, yasama-yürütme dengesinde belirgin bir asimetri yaratmaktadır. Özellikle güçlü bir siyasi meşruiyete sahip olan cumhurbaşkanının, bu yetkisi siyasi önceliklerini meclise taşımak ve yasama faaliyetlerini etkilemek amacıyla da kullanılabilir. Bu çerçevede, söz konusu yetkiler, cumhurbaşkanına yasama organı üzerinde doğrudan denetim değilse de, güçlü bir dolaylı siyasi etki ve yönlendirme aracı sunmakta, böylece başkanlık sistemine özgü bir ikili meşruiyet yapısı içinde yürütmenin konumunu güçlendirmektedir. Bu ise, bize yine ülkenin hükümet sisteminin başkanlık sistemine göre dizaynını göstermektedir.

Yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkiler çerçevesinde, kabine başkanı (başbakan), devlet bütçesinin uygulanmasına ilişkin yıllık raporunu Jogorku Kenes'e sunmakla yükümlüdür. Sunulan bu raporun Jogorku Kenes tarafından yetersiz bulunması hâlinde, 11 Ekim 2021 tarihli ve 122 sayılı "Bakanlar Kurulu Hakkında Anayasal Kanun"un 11. maddesi uyarınca, kabine başkanının görevine Cumhurbaşkanı tarafından son verilebilmektedir. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken husus, kabinenin doğrudan yasama organı (Jogorku Kenes) tarafından değil, yalnızca

Cumhurbaşkanı tarafından görevden alınabilmesidir. Sistemin bu yapısı, başkanlık sisteminin temel unsurlarından biri olan yasama ve yürütme organları arasındaki katı kuvvetler ayrılığı ilkesine uygunluk göstermektedir. Öte yandan, her ne kadar Jogorku Keneş'in kabineyi doğrudan görevden alma yetkisi bulunmasa da, kamuoyu baskısı ve siyasi denetim mekanizmaları gibi dolaylı unsurlar, kabine üzerinde önemli ölçüde etkili olabilmektedir.

Sonuç

Kırgızistan'da 2021 Anayasası ile kabul edilen hükümet sistemi yasama-yürütme ilişkileri bağlamında incelendiğinde, sahip olduğu anayasal ve kurumsal yapılar itibarıyla klasik başkanlık sisteminin temel ilkelerini büyük ölçüde yansıtmaktadır. Hatta bazı yönleriyle daha da merkezi ve güçlü bir başkanlık modeline dönüştüğü bir yapı sergilediği görülmektedir. Anayasal düzenlemeye göre cumhurbaşkanı, yalnızca yürütme organının başı değil, aynı zamanda devletin en yüksek temsilcisidir. Anayasa, cumhurbaşkanını yürütme bölümünde değil, ayrı ve özel bir başlık altında, diğer erklerin (yasama ve yargı) da önünde gelecek biçimde düzenlemiştir. Bu konumlandırma, cumhurbaşkanına sadece yürütmeyi yöneten bir aktör olmanın ötesinde, devletin bütünlüğünü ve güçler arasındaki dengeyi sağlayan bir anayasal merci olarak rol verilmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca anayasa, cumhurbaşkanına yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında bir nevi arabuluculuk yapma ve bu erkler arasındaki ilişkilerin koordineli biçimde yürütülmesini sağlama görevini de tanımlamaktadır. Bununla birlikte, cumhurbaşkanı ülkenin iç ve dış politikasının belirleyici aktörü olarak yetkilendirilmiş ve "devlet iktidarının birliğini, devlet organlarının koordinasyonunu ve etkileşimini sağlayan kişi" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, cumhurbaşkanının sadece klasik anlamda bir yürütme başkanı değil, aynı zamanda devlet mekanizmasının merkezinde yer alan bütünleştirici ve yönlendirici bir aktör olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kırgızistan hükümet sistemi incelendiğinde, anayasa ayrıca cumhurbaşkanına, yasama sürecine doğrudan etki edebilecek şekilde kanun önerme yetkisi tanımış, Jogorku Keneş'i olağanüstü toplantıya çağırma ve gündem belirleme yetkileri verilmiştir. Bu tür yetkiler, başkanlık sistemlerinde alışılmadık ölçüde güçlü yasal araçlar olarak dikkat çekmektedir. Çünkü klasik başkanlık sistemlerinde, cumhurbaşkanlarının yasama organına karşı yalnızca mesaj gönderme ve bu yolla dolaylı biçimde yasama faaliyetlerini yönlendirme yetkisi bulunmaktadır.

Diğer yandan, cumhurbaşkanı her ne kadar Jogorku Keneş'in onayı ile kabine üyelerini atamasını gerçekleştirse de, meclisin onay vermemesi durumunda birkaç basit prosedürün aşılması ile yürütme organı olan kabineyi doğrudan ve tek yetkili merci olarak atamakta ve görevden alma yetkisini elinde bulundurmaktadır. Yasama organı olan Jogorku Keneş'in ise cumhurbaşkanının görevlen uzaklaştırılması ile ilgili sınırlı denetim mekanizması bulunmaktadır. Jogorku Keneş, yalnızca suçlama (impeachment) yönelterek görevden alma süreci başlatılabilmektedir ki bu süreç, çok kapsamlı kurumsal ve hukuki prosedürlere bağlanmıştır. Aynı şekilde cumhurbaşkanının da yasamayı feshetme yetkisi bulunmamaktadır, bu durum da kuvvetler ayrılığı ilkesine olan anayasal bağlılığı göstermektedir. Diğer bir önemli konu ise, kabine tarafından hazırlanan ve yürürlüğe girmesi için Jogorku Keneş'in onayını gerektiren devlet bütçesi konusudur. Kabine tarafından hazırlanan devlet bütçesinin Jogorku Keneş tarafından yeterli bulunmaması halinde, yürütmeyi doğrudan görevine son verme veya bir yaptırım kararı alma yetkisi bulunmamaktadır. Yani devlet bütçesi onaylanmaması halinde de kabineyi görevden alma yetkisi sadece cumhurbaşkanına tanınmıştır. Cumhurbaşkanının kabine üzerindeki mutlak belirleyiciliği ve yürütmenin tek merkezli bir yapı üzerinden yönetilmesi, Kırgızistan'da güçlü ve merkezileşmiş bir başkanlık modelinin benimsendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Kırgızistan'da uygulanan sistemin yalnızca klasik başkanlık sistemiyle sınırlı kalmayıp, bazı yönleriyle daha da merkezileşmiş ve cumhurbaşkanının yetkilerini genişleten bir yönelime sahip olduğunu göstermektedir.

Tüm bu anayasal ve kurumsal düzenlemeler bir arada değerlendirildiğinde, yasama ve yürütme organları arasındaki denge, her bir erkin kendi anayasal sınırları içerisinde hareket etmesiyle sağlanmakta; ancak Kırgızistan'da oluşturulan hükümet sistemi, güçlü, merkezi ve istikrarlı bir başkanlık rejimini temsil etmektedir. Bu sistem, cumhurbaşkanına hem yürütme içinde belirleyici bir güç vermekte, hem de yasama ve devlet yönetimi üzerindeki etkisini kurumsal düzeyde güçlendirmektedir.

Kaynakça

- Ağır, O. & Sayın, M. (2019). Kazakistan ve Kırgızistan siyasal sistemlerinin karşılaştırılması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 23-41.
- Akbaralikyzy, T. (2022). The process of adopting the new constitution of the Kyrgyz Republic of 2021. *International Journal of Humanities and Natural Sciences*, 7-1 (70), 190-193. doi: 10.24412/2500-1000-2022-7-1-190-193
- Amanaliev, U. (2023). Form of government in the Kyrgyz Republic: Theoretical and legal research. *Bulletin of Science and Practice* 9(8), 176-183. doi: <https://doi.org/10.33619/2414-2948/93/19>
- Asanbekova, D., Osmonova, A., Abdylidaev, I., Begaliev, E., Ashimov, K., Nurmamatkyzy, K., Narbaev, O., Karimov, S. & Abdullaeva, Z. (2021). Political system in the sovereign Kyrgyzstan. *Open Journal of Political Science*, 11, 266-272. doi: <https://doi.org/10.4236/ojps.2021.112018>

- Ashirov, J. (2017). State-political regime in the Kyrgyz Republic and the development stages of the presidency institution. *Bulletin of the South Ural State University. Ser: Law* 17(1), 80-85. doi: 10.14529/law170113
- Babatürk, S. & Eshkenov, D. (2021). Bağımsızlık sonrası çıkarılan yasa ve kanunlar çerçevesinde Kırgız Türkçesinin durumu. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 52, 465-488. doi: 10.24155/tdk.2021.192
- Bolat, M. E. (2025). Bağımsız Türk devletlerinde devlet başkanının sorumluluğunun karşılaştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 20(2), 604-630. doi: 10.17153/oguiibf.1582899
- CACI Analyst. (2019). Central Asia-Caucasus Analyst (10 September 2019), “The capture of Atambayev and what it means for Kyrgyz politics”, Erişim adresi: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13585-the-capture-of-atambayev-and-what-it-means-for-kyrgyz-politics.html>
- Çoruk, E. & Ökten Kemaloğlu, N. (2023). The relationship between political instability and constitutional changes: political system and institutionalization in Kyrgyzstan’s political life (1991- 2021). *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(Özel Sayı-1), 69-82. doi: <https://doi.org/10.58640/asyar.1410320>
- Döölötov, U. (2004). *Kırgızistan’ın demokratik sürece geçişi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Dzhakyalieva, N. (2025). Legal basis of the budget process in the Kyrgyz republic. *International Journal of Humanities and Natural Sciences*, 1-1(100), 199-204. doi: 10.24412/2500-1000-2025-1-1-199-204
- Gökçe, A. F. (2019). Hibrit rejimlerde hükümet sistemleri ve demokrasi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* 6(15), 182-200.
- ICNL. (2021). International Center For Not-For-Profit Law, “Uchastiye grajdan v normotvorcheskom protsesse v Kyrgyzskoy respublike”, Bişkek, Erişim adresi: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/ICNL-Legislative-Engagement-Guidelines-RUS_28-Dec-2021_final.pdf
- İskender, S. (2023). *Hükümet sistemleri politiği (Türkiye ve Rusya örneğinde karşılaştırılmalı bir analiz)*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- İzmailova, R. Kh. (2022). On the question of correlation of laws and sub-legislative legal acts in the Kyrgyz republic (constitutional and legal aspect). *International Journal of Humanities and Natural Sciences*, 3-3(66), 47-56. doi: 10.24412/2500-1000-2022-3-3-47-56
- Kambarova, Ç. (2009). *Kırgızistan’ın İç ve Dış Politika Paradigmaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Karatepe, ř. (2018). *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*. (3. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Kılıçaslan, Y. (2024). Bolşeviklerin Kırgızistan’da eğitim üzerinden Ruslaştırma faaliyetleri (1917-1945). *History Studies Dergisi*, 16(4), 459-470. doi: <https://doi.org/10.9737/historystudies.1453006>
- Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası. (2021). 11 Nisan 2021 tarihili ve yürürlükteki metin. Erişim adresi: <https://cbd.minjust.gov.kg/1-2/edition/1202952/ru>
- Kırgızistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Hakkında Anayasal Kanun. (2022). 11.10.2021 Tarih ve 122 Sayılı Bakanlar Kurulu Hakkında Anayasal Kanun, Erişim adresi: <https://cbd.minjust.gov.kg/4-3094/edition/1411/ru>
- Kırgızistan Cumhuriyeti Jogorku Keneş İctüzüğü. (2022). 16.11.2022 Tarih ve 106 Sayılı Jogorku Keneş İctüzüğü Hakkında Kanun, Erişim adresi: <https://cbd.minjust.gov.kg/112437/edition/35334/ru>
- Mamasaidov, A. (2024). Sources of regulation of the constitutional and legal status of the executive bodies of the Kyrgyz republic. *Bulletin of Science and Practice*, 10(8), 385-389. doi: <https://doi.org/10.33619/2414-2948/105/46>
- Mamasaidov, A. (2025). Constitutional and legal foundations of the competence of executive authorities in the Kyrgyz republic. *International Journal of Humanities and Natural Sciences*, 8(107), 359-363. doi: 10.24412/2500-1000-2025-8-359-363
- Martyniuk, R., Datsiuk, O., Romanov, M. & Khomych, T. (2023). The constitutional referendum in Kyrgyzstan on april 11, 2021, or the restoration of post-soviet authoritarianism. *EJTS European Journal of Transformation Studies* 11(2), 235-262.
- Mombekova, Zh. (2021). Constitutional Development Of Kyrgyz Statehood (Historical Aspect). *Образование и Право (Obrozovaniye i Pravo)* 3, 39-45. doi: 10.24412/2076-1503-2021-3-39-45.
- Nadieva, D. (2022). Zhogorku Kenesh in the system of people’s representation in sovereign Kyrgyzstan. *News of the National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic*, 3, 209-211.
- Narmatov, Kh. B., Tologonuu T. & Mamataliev Zh. K. (2023). State legal powers of the president Kyrgyz Republic. *Journal of Osh State University, Law* 1(1), 114-120. doi: https://doi.org/10.52754/16948661_2022_1_12.
- Omurbekova, U. (2023). SSCB’nin eğitim ve kültür politikaları: Kırgız SSC örneğinde (1917-1950). *Kutbilim Sosyal Bilimler ve Sanat Dergisi*, 3(1), 34-48. doi: <https://doi.org/10.58642/kutbilim.1314577>.
- Özbudun, E. (2008). *Türk Anayasa Hukuku*. (9. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Rakhmanov, A. (2022). Constitutional changes in the legal status of parliamentary fractions in the Kyrgyz republic after 2020. *Bulletin of Science and Practice*, 8(4), 457-462. doi: <https://doi.org/10.33619/2414-2948/77/52>.

- Saidov, F. (2024). Institute of National Kurultai in the Kyrgyz republic: History, modernity, prospects. *Proceedings of Management Academy of the Ministry of the Interior of Russia*, 1(69), 65-71. doi: 10.24412/2072-9391-2024-169-65-71.
- Soodonbekov, A. (2022). Electoral legislation of the Kyrgyz republic. *Сетевое издание Академическая мысль (Setevoe izdanie Akademicheskaya mysyl)* 2(19), 63-67.
- Yıkıcı, A. & Bilgili, M. Y. (2022). Kırgızistan yerel yönetim sisteminin subsidiarite (hizmette halka yakınlık) ilkesi bağlamında incelenmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 13(2), 447-478. doi: <https://doi.org/10.54688/ayd.1106631>.
- Zuev, O. E. (2023). National peculiarities of parliamentarism: Comparative analysis of experience the Kyrgyz republic and the republic of Belarus. *Научно-Теоретический Журнал Гуманитарные и политико-правовые исследования. (Nauchno-Teoreticheskij Jurnal Gumanitarnye i politiko-pravovie issledovaniya)* 2(21), 25-41. doi: 10.24411/2618-8120-2023-2-25-41.